

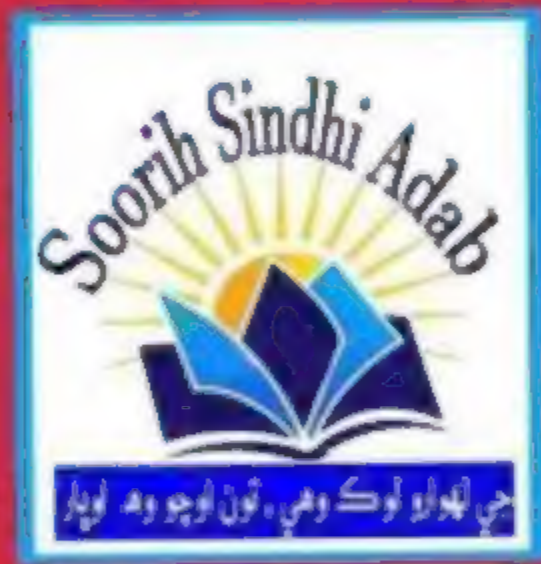
۳
مکتب

هوندراج بلوای

سوره سنڌي ادب

صاحب خان سوره ميرائي

Cell No: 0344 3919786

0300 3404488

دريء مان

ليکڪ: هوندراج بلواڻي

DARIA MAAN (From Window)

By: HUNDRAJ BALWANI

Edition: First

1987

Price: ~~Rs.~~ 4 / 80

Published by: Hundraj Balwani
761/5, Textbook Board Qrts, Sector-24,
Gandhinagar (Gu).

Printed at:
Kavita Printing Press, Sahljpur Bogha,
Ahmedabad - 382 345.

Published with the Financial Aid of
Gujarat Sahitya Akademy, Gandhinagar

دري هڪ اهڙو هنڌ آهي جڏهن مان ايترو پائيندي
 ٻاهر جي دنيا جو معاندو ڪري سگهجي ٿو. رستي
 تان لنگهندڙ ماڻهن جا نه صرف چهره پر سندن آچار
 وهندڙ ۽ هلڪ چلڪ به ڏسي سگهجي ٿي. مون به
 هن ڪتاب دوران دري ۽ مان ٻاهر ايترو پائڻ جي ٿوري
 ڪوشش ڪئي آهي پر هيءَ دري ساهتيه ۽ ڪلا جي
 دري آهي ان ڪري هن دري ۽ مان ٻاهر ٺهاري پندي
 مون ماڻهن جي اچ وڃ ۽ ڪريائڻ جي بدران ساهتيه
 ۽ ڪلا جي ڪن پهلن جو معاندو ڪيو آهي. هن بستڪ
 ۾ ڏنل وڃين تي سڀ کان اول مون انهن کي مڪمل
 معلوماتي ۽ جان ڏيندڙ پائڻ چاهيو آهي. سنڌي
 ساهتيه جي ساليان رسالن مان مشڪل سان ڪنهن
 رسالي جو ذڪر رهي ويو هوندو. سنڌي فلمون،
 جي اسانجي پاشا جي ٿلاءِ جو هڪ اهم حصو آهن
 تن جي سموري جان ڏيڻ جي ڪوشش ڪئي اٿم.
 ساڳيءَ طرح ڀارت ۾ سنڌي ساهتيه ۽ ادبياتي جي
 وڪاس جي مقصد سان ٺاهيل اڪادميون ڪهڙيون
 ڪهڙيون مشغوليون ڪري رهيون آهن تن جي به پوري
 پوري جان جي ڪوشش ڪئي اٿم. اهڙيءَ طرح هر وڏي
 سان واسطو رکندڙ سموري جان ڏيڻ کان پوءِ مون انهن
 جي اوڪ ڍوڪ به ڪئي آهي ۽ پنهنجي ناقص سمجهه
 موجب ڪي صلاحون به ڏيڻ جي ڪوشش ڪئي اٿم.

عرصو اڳر ”زندگي“ ماهوار اخبار ۾ پنهنجي ڪالم
 ”دريءَ مان“ ذريعي ههڙيءَ ريت ادب، پاشا ۽ ڪلا
 جي ڪن بهان جي ڇنڊڇاڻ ڪرڻ جي ڪوشش ڪندو
 هوس. اميد اٿس ته ان ڪالم جي مواد جيان هن ۽ سٽڪ ۾
 پيش ڪيل مواد به پڙهندڙن کي قبول ٿي ويندو.

- هوندراج بلواڻي

- فهرست -

- ۱- سنڌي ساهتيه جا ساليانا رسالا ۱۱
- ۲- سنڌي فلمون ۲۵
- ۳- پارٽي جون سنڌي اڪادميون ۴۳
- ۴- سنڌيءَ ۾ ۽ سٽڪ ۾ پرڪاشن ۶۲

سنڌي ساهتيه جا ساليانا رسالا

سنڌي ساهتيه ۾ سڌين ادبي مخزنن جي تعداد جي خيال کان سڌائين کوت ٻئي رهي آهي. ڪڏهن ڪڏهن ڪن مخزنن جي نئين سر اشاعت جو سماچار ڄاڻي خوشي ٿيندي آهي پر اهي مخزنون ڪي قدر اڳتي هلڻ کان پوءِ ٽڪري پونديون آهن. ڪي سمهاد ڪ ٽڪايل مخزنن کي سڌا لاءِ آرام ڪرائيندا آهن ته ڪي وري انهن کي وچ وچ ۾ آرام ڪرائي هلائيندا آهن. نتيجي طور جنهن وقت به ادبي مخزنن جو ذڪر ڪبو آهي تڏهن ان مخصوص عرصي ۾ به يا ئي مخزنون نڪرندڙ هونديون آهن. اها نااميدي اڄ تائين به هلندي پئي اچي.

اهڙي خشڪ واٽار وٺڻ ۾ جڏهن ڪيترين سنڌي سڌائن طرفان نڪرندڙ ساليانن رسالن طرف نظر آي ڪجي ته چڱو سنئون ٿو ٿئي. ساهتيه ڪ ماڻا ئي به انهن جو هر سال نڪرڻ، انهن سڌائن جي ڪار به ڪرڻن جي لڳن کي ظاهر ڪري ٿو. انهن ساليانن رسالن جي ساهتيه شيوا کي نظر انداز نٿو ڪري سگهجي. اميئيءَ ۾ جدا جدا سرڪاري آفيسن ۾ نوڪري ڪندڙ انساني سنڌي جوانن پاڻ ۾ گڏجي سڌائون ٺاهيون آهن، جن دوان هڪ ٻئي جي ويجهو

١. آيا آهن گڏوگڏ پنهنجي پنهنجي سنڌي سڀا طرفان ساليانا رسالا به شايع ڪن ٿيا. ان کان سواءِ ڪي رسالا ٻين شهرن جي اهڙين سنڌي سڀائن طرفان به نڪرندڙ آهن. ڪي ٿورڙا رسالا سرڪار يا شخصي ڪوششن جو به نتيجو آهن.

ساليانن رسالن جي ساهتيڪ معيار جي باري ۾ اڪثر اديبن کي شڪايت پئي رهي آهي. هنن جي راءِ موجب انهن رسالن کي ادبي اهميت نه آهي. ان ڪري هو اهڙن رسالن ۾ پنهنجي وڃڻا ڇڏائڻ نه چاهيندا آهن. البت ڪي رسالا ان ۾ ابواب به رهيا آهن. اهڙن رسالن ۾ ايمپيءَ جي بئڪ آف انڊيا سنڌي سوشل سرڪل جي ”جيجل“، بئڪ آف اڙوڏا سنڌي سڀا جي ”پونجي“، ايمپيءَ هيوئسٽن سنڌي سرڪل جي ”سورٺ“ ۽ رڙو بئڪ سنڌي سڀا جي ”الڪا“ جو نالو پرسڌ آهي.

ٻه رئين رسالي ”جيجل“ جو جنم ۱۹۷۴ ۾ ٿيو. سنڌي ساهتيڪ ۽ ڪلا جي شيدائي ۽ ڪلاڪار جسونت ڪمار جي سهواڌڪيءَ هيٺ شايع ٿيندڙ هن رسالي هند-سنڌ ۾ پنهنجي ناموس ڦهلائي آهي. سنڌي ٻوليءَ کي جيجل جي پرنٽڪ سان پيش ڪندڙ هن مخزن جو گيت اپ ۽ مواد پئي اونچي معيار جا رهيا آهن. جسونت جي شخصي ڪوششن ۽

مھربن ڪارڻ هن مخزن کي سنڌي ادب جو سنڌو
 سهڪار ملندو رهيو آهي. جهڙيل ۾ سنڌ جي ادب
 جي رچنائن جو وڻ ڀاڳ ”مھربن جي سنڌي“ جو ساهت
 ديش ۽ وڏيش جي غير سنڌي ساهتيڪارن جي
 رچنائن جو وڻ ڀاڳ ”ڪجهه ديس جي-پڙ ديس جي“
 هند جي سنڌي ادب جي رچنائن جو حصو ”سچو
 ساهتيڪار-مهمان اسانجا“ ۽ بئڪ آف انڊيا سنڌي
 سوشل سرڪل جي ميمبرن کي ساهت ۾ سرجي ۾
 همٿائڻ لاءِ الڳ وڻ ڀاڳ ”هيءُ اسانجا پندڙا“
 جسونس جي سمهاد کي سوجه، بوجه، جو ٿيوس آهن.
 ڪن سالن کان جسونس انهيءَ جوابداري کان آڄو
 ٿيو آهي. ويجهڙائيءَ ۾ ئي انڪ بنسي خواجهڙائيءَ
 ۽ پوکاش شرما ”پندل“ جي سمهاد کي ۽ هيٺ
 نڪتا آهن.

هتي جهڙيل جي پهرئين انگ ۾ شايع ٿيل ”گذارش“
 مان جسونس جا ڪي لفظ ڏهرائڻ اي واجب نه
 ٿيندو. ”جهڙيل جي اشاعت عرف هڪ ”ڌار ملتي“
 ئي نه سمجهي وڃي. جهڙيل نه سنڌ ۽ سنڌي لاءِ
 سچ پچ ئي سمهي ۾ سڪ سانڍيندڙ نئين ٺهيءَ جي
 نول نوجوانن جي دلبين ۾ اٿيندڙ اميگن ۽ آڌمن جو
 سڌون سڌو اظهار آهي.“
 مشهور شاعر ۽ ناٽڪ نويس واسديو نرمل جي

سمهادڪيءَ هيٺ ”سورٽ“ جا چار انگ ٺڪري چڪا آهن. ۱۹۷۷ ۾ پهريون انگ ظاهر ٿيڻ کان پوءِ ٻيو انگ ۱۹۷۹ ۾ ٻارن جو سال هئڻ ڪارڻ ”خاص ٻال انگ“ جي روپ ۾ ڪڍيو ويو ۽ ان بعد ۱۹۸۰ ۾ سورٽ ڪي ”خاص مذاقي انگ“ ڪري ظاهر ڪيو ويو. ۱۹۸۱ جو انگ ٽاڪ انگ ڪري ڪڍيو ويو. اهي چار ئي انگ واسديو جي مهذب ڪارڻ گيت اپ ۽ مواد جي خيال کان سندر ۽ ساندڻ جوڳا ٿي ايندا آهن. انهن ۾ سنڌيءَ جي چوڻيءَ جي ادب جو رچنائون به آهن ته سنڌڙيءَ جو به ساهت آهي. افسوس جي ڳالهه آهي جو ۱۹۸۰ کان پوءِ ان جو ڪوبه انگ شايع نه ٿيو آهي.

”ٻونجي“ نند ڇڪاڻيءَ جي سڃاڻ سمهادڪيءَ هيٺ ظاهر ٿيل رسالو آهي، جنهن جو پهريون انگ ۱۹۸۳ ۾ ڪڍيو ويو. ان کان پوءِ ان جا ٻه ٽي انگ ٺڪيا آهن. ادبي ڪيتر ۾ نئون آيل نند، هن مخزن جي سمهادڪيءَ ذريعي وڌيڪ ڄاڻ سڃاڻل ٿي چڪو آهي. هن جنهن انسار سان رچندائن جي چونڊ ڪئي آهي ۽ انهن کي پيش ڪيو، تنهن جو هر هنڌ سواڪش ٿيو آهي. مواد جو معيار ۽ رچندائن جي چونڊ اولهه درجي جي رهي آهي. پهرئين انگ جي سمهادڪيءَ ۾ ظاهر ٿيل نند

جي وڃان مان ڪي لفظ - ”مهلا، ملاڪڙا، مخزن/وسا،
 ڏراما/اهي“ جو ڏر ماڳرم واد واد ڪهڙي قدر اسان ڪي
 سنڌي ٻوليءَ جي واڌاري لاءِ آماده ڪن ٿا،
 هر جواب اڳيان سوال جي نشاني اچيو وڃي. هر هنڌ
 ”مان“ جو مونجهارو/مظاهرو ٿيو نظر اچي. اڄ
 سياست سڪول ۾ پهرين پيڇڻ ٿي مسڪراندي
 نظر ايندي. عالمن-ادبن ۽ ذات ڌڻين (Gentus)
 جو سياست سان پير پير ۾ ملائي هلڻ ۽ هڪ ٻئي
 جي جتيءَ ۾ پير پائڻ، ڪاميابيءَ لاءِ ضروري ٿي
 ٿيو آهي. جي گذريل وقت کي توارخي باب ڪري
 اوڻاين جي اوگهڙ ڪڇي نه به سگهجي، پر همت
 نه قصور ٿي اور ٿيو ٿو پسي. اڃا نه توارخي پئي
 ٿي سگهي. هر ڪو ٿيو ٿو پنهنجو نالو سونهري اکرن
 ۾ اٽڪائڻ جو پشن ڪري.“

”پونجي“ بئڪ آف اڙوڏا سنڌي سڃاڻي
 مخزن آهي ان ڪري ان ۾ ڪهاڻيون، رڳو-ورڻاڇ،
 شعر، ناٽڪ، مضمون، اسانجا پنهنجا نالي الڳ الڳ
 وڌاڻا نه پر ”ڪاٺا“ آهن.

ڏرو بئڪ سنڌي سڃاڻي مخزن ”الڪا“ جا
 هيٺائين ۸-۶ اٽڪ ٺڪري پڪا آهن، جن مان ڪن
 جي سمهاد ڪي ڏهن پرسوائليءَ ڪئي آهي. رسالي
 کي سڀڳاري ظاهر ڪرڻ ۾ چندرو پنهنجي، هري

لدواڻي، پشما مالهي ۽ اها جوان سرگرم رهيا آهن.
 وچدانون ۽ جهاني، ٻئي دلڪش رهون آهن.
 رڌرو بڻڪ وانگر اسٽيٽ بڻڪ سنڌي سڀا
 وارن ”ڪپور“ نالي هڪ مخزن ڪڍي، جنهن جا به ٽي
 اٽڪ ٺڪتا آهن. ڪن سالن کان ان جي اشاعت
 بند آهي.

۱۹۵۸ کان هر سال ٺهاريءَ جي موقعي تي ظاهر
 ٿيندڙ بيسٽ سنڌي سڀا جي رسالي ”پشپ“ جا
 هيٺائين ٺهاريو اٽڪ ٺڪري چڪا آهن. شروع
 ۾ ان جي سهواڻڪي ادب ٽيڪچرڊ مسٽر جي
 حوالي هئي. هن جي اها ڪاريءَ ۾ رسالي جو معيار
 گهڻو مٿي رهيو جو ادب هئڻ جي نالي هو رڌورو
 ملي ۽ خط لکي ٻين سنڌي ساهتيڪارن کان
 وچدانون حاصل ڪري وٺندو هو. هن جي بيسٽ
 کي الوداع ڪرڻ کان پوءِ اها جوابداري ٽوريءَ
 ڪنهن پنجاهي، ڪنهن ٽولاڻي ۽ هـولارام هسپڻا
 هموار پئي ڪئي. هيٺي فقط هـولارام هسپڻا ئي
 اها جوابداري ٺاهيندو رهيو آهي. رسالي ۾ ڪهاڻين،
 شعرن، ناٽڪن ۽ مضمونن جي الڳ الڳ وڳاڻن کان
 سواءِ ”نول“ وارو وڳاڻ به هوندو آهي. هيٺائين
 انهيءَ ذريعي سندر حشمتراء جو ”چيل“، ديوداس
 ساگر جو ”هيءُ درد هيءُ زندگي“ سندر حشمتراء

جو ٻيو به هڪ ناول ”ارمھان بھنگ“، ايم. سڳن ۽
 قنن ٻر سواڻي ۽ جو ”مهاپارا“، بهاري ال جو ”ڊوئلگ“،
 ارڃن سڪايل جو ”راجڪماري گيتا“، هولا رام
 هـجها جو ”سونھري سندسار“ وغيره اعلوڪا ناول
 ۽ هونءِ دراج بلواڻي (شراپي نگاھون)، بهاري ال
 (”ٻيلي“ ۽ ”يون شور“) وغيره جا انواءِ ڪيل
 ناول ظاهر ڪيا ويا آهن.

سڀا طرفان اڳ ڪڏهن ڪڏهن اڪل پارٽي سطح تي
 مضمون چٽاڀيٽي به رڪي ويندي هئي ۽ انعامي
 رچندڙن ”بشپ“ ۾ ظاهر ڪيون وينديون هيون.
 جيڪڏهن رچندڙن جي چونڊ ۽ مخزن جي سڌو
 جهانتي ۽ لاءِ هيٺ ٻه اڳ جهڙيون ڪوششون ڪيون
 وڃن ته رسالو وڌيڪ معياري ٿي اچي.

بمبئي ۽ جي سينٽرل ريلوي ۽ ويسٽرن ريلوي
 جي سنڌي ملازمن جون الڳ الڳ سنڌي سڃاڻون
 بهال آهن. انهن طرفان به الڳ الڳ رسالا ظاهر
 ٿيندڙ آهن.

سينٽرل ريلوي سنڌي سڃاڻ جي ”مومل“ اڳي
 هر سال، هيٺ ڪڏهن ڪڏهن مڏهن ڏيکاريندي
 آهي. شروعات ۾ ڪيترن سالن تائين هري ٻڌڪج
 انهيءَ ڪري سڃاڻي ظاهر ڪرڻ ۾ وسان ڪم
 ڪهٽيو. هو شخصي طور گهري دلچسپي وٺي مخزن

کي مال ۽ رومال جي ڪمال کان بهتر اڻاڻڻ ۾ سرگردان
 رهندو هو. ان وقت مومل سنڌي ادب ۾ لوڪهرو.
 هئي. هن جي غير موجودگي ۽ ٻر هينئر ”مومل“ جو
 معيار اڏو ستوش ڪارڪ ڪونهي. تنهن کان سواءِ
 نڪري ٻه ڪڏهن ڪڏهن ٿي.

سنڌي سيا وٽسٽن ريلوي جي ”هلاچل“ جو
 معيار نه ان کان به گهٽ رهيو آهي. تمام رواجي
 نموني جي رچنائن جي چونڊ ۽ سهڻاڻ کي جوابداري
 جي ڪوٺاهي ۽ ڪارڻ ”هلاچل“ ساليان رسالن ۾ خاص
 جڳهه نه ٺاهي سگهي آهي.

اهڙي ئي نراساني اهميتي پورٽ نرسٽ سنڌي
 سڀا جي ”جهاراني“، فسوڊ ڪارپوريشن سنڌي
 سوشل سرڪل جي ”آهار“، سنڌي سنگھ، امير ناس
 جي ”وندر“ جي پرڪاشن مان به ملي ٿي. البت
 ”جهاراني“ ڪن ڳالهين ۾ خاص اهميت رکي ٿي.
 هيءَ مخزن ۱۹۷۰ کان هر سال ريگيولر نڪرندي
 هئي. سنڌي الڪن جي سهڻاڻ کي لڌارام چندرواهائي
 جي ذموي رهندي هئي آئي، جو سڀا جو جڙيل
 سيڪريٽري به هو. وڃهڙائيءَ ۾ سندس ڏيهانست
 ٿيو ته ان کان پوءِ ”جهاراني“ بند ٿي وئي.

”جهاراني“ لاءِ رچنائون موڪلڻ لاءِ هر سال
 ليکڪن کي ٺهيل ٻن موڪلي ويندي هئي پر لڌارام

جي چوڻ موجب، ليکڪن وٽان ڪهس گهريل سهڪار گهٽ ملندو هو. هن مخزن ڪيترن ئي ليکڪن کي همٿائڻ ۾ اهم ڪم ڪيو آهي.

انڪم ٽئڪس وارن سالن جي ڪلچرل سوسائٽي سرڪل طرفان ۱۹۶۴ کان ”سرهان“ ٺڪرندڙ آهي. اڪثر ڪري ان جي سهيادگي رام ڳڙهيا ٻڌي ڪئي آهي. ايل. آء. سي سنڌي سوشل سرڪل جي ”جيون جوت“ ۾ ۱۹۶۵ کان ٺڪرندي پيئي اچي. انهن ٻنهي مخزنن جو معيار سنڌوش ڪارڊ ٻڌي رهيو آهي. ٻنهي مخزنن جي گيت اپ طرف ۱ جوڳو ڏيان ڏار وڃندو آهي ۽ رسالن کي سمنڊر بڻائڻ جي ڪوشش ڪئي وڃندي آهي.

سنڌولگر جي ”سنڌو“ نند ڇپڪاڻي جي سهيادگي ۽ هيٺ ٺڪرندڙ بي مخزن آهي. سنڌي بوف سرڪل طرفان ان مخزن جو پهريون انڪ ۱۹۶۴ ۾ ظاهر ٿيو ۽ ٻيون ۽ ٽيون انڪ ۱۹۸۵ ۽ ۱۹۸۶ ۾ ظاهر ٿي چڪو آهي. ٽيئي انڪ ائين ۾ سو وڃندڙ جي روپ ۾ نڪتل آهن جنهن هوندي ۾ مهينن ڏنل مواد جي ڪارڊ اهي سائينڊ ڇڙا ٿي پيا آهن. ٻولين انڪ ۾ ڏنل ڪور ڇتر ٽي سنڌي عالمن ۾ ڪافي واڌ وواد ٿيو ۽ ان جي سخت لاشن ۾ ٺيڪا ڪئي وئي.

عروضو اڻڻ سنڌونگر ۾ هليدڙ ڇاڻڪي بههڪاليه
طرفان به هر سال ”ڇاڻڪي“ رسالو ڪڍيو ويندو هو
جنهن جا ۱۹۶۹ کان ۱۹۷۲ تائين ٽي انگ ظاهر ٿيا
هئا. اهو رسالو به مواد ۽ گيت اپ جي خيال کان
ڌيان ڇڪائيندڙ رهيو هو.

مجهڙي ۽ سنڌونگر کان ٻاهر وارن رسالن ۾
راجستان سنڌي اڪادميءَ جو ساليانو رسالو ”رهاڻ“
هڪ بهترين ۽ صحيح معنوي ۾ ادبي رسالو آهي.
۱۹۸۱ کان وٺي هر سال اليگهه اليگهه سنڌي ادب
جي سمهادڪي ۽ هيٺ نڪرندڙ هن رسالي همدسند
جي ادب جو ڌيان ڇڪايو آهي. سنڌيءَ جي
سڀني مکيه ليکڪن هن رسالي لاءِ ٻڙي لکيو آهي.
ٻڙي طرف راجستان جي اُسرندڙ سنڌي ادب کي
همنائڻ ۾ به هن رسالي جو ڀرڳدان رهيو آهي.
سنڌي ادب کي سندن شايع ٿيل ڇپائڻ عرصي
اڪادميءَ طرفان اڃو رو به ڏنو ويندو آهي.
سمهادڪيءَ جي جوابداري سمهائيندڙ ادب جي
شخصي ڪوششن ڪري هن جو معيار سٺو ٻڙي
رهندو آيو آهي.

ٻڙاڳڙهه- پوپال جي انجمن پريس ڪلب جي
”زمزم“ ۽ گالڙهه ۾ جي ڪڍڻ پورٽ اُرسٽ
سنڌي سڀا جي ”ڇوليون“ به سنڌيون ساهتيڪ

مخزنون آهن. پهرين مخزن ”زم ۱۹۷۸“ کان ڪيئن
 مولاڻي ۽ جي سمهاد ڪي ۽ هيٺ نڪرندڙ آهي. مخزن ۾
 رچمان جي چونڊ سٺي هوندي آهي ۽ ڪيترن
 سنن ليکڪن جون مدجهس رچمانون هونديون آهن.
 جيڪڏهن مخزن جي گيت اپ ۽ چواڻي ۽ طرف به
 ايترو ئي ڌيان ڏنو وڃي ته جيڪو مخزن اڃا به
 بهتر ٿي پوي. اي مخزن ”چوليون“ جو شپ آرٽس
 ۱۹۸۲ ۾ ڪيو ويو، جنهن بعد ان جا به ٽي انگ
 ظاهر ٿيا آهن. انسائي جو ان ويو همتاڻي ۽ جي
 سمهاد ڪي ۽ هيٺ نڪرندڙ هي ۽ مخزن مال ۽ رومال
 جي خيال کان سٺي آهي.

ٻين شهرن مان نڪرندڙ ساليانن مخزنن مان
 دهلي ۽ جي سنڌي نوجيون سڀا جي ”سوڪڙي“،
 آگرا جي سنڌو ساهتيه منڊل جي ”چانڊوڪي“،
 ڪانڊلڊام جي سوامي ليلا شاه وائي مندر جي ”جيون
 سنگرام“، مڪه آهن. احمدآباد جي سنڌي
 گورنمينٽ ايمپلائيز سوشل سرڪل طرفان ”مشتي“
 ۽ ڪٽي ۽ جي جهولي ال سڀوا سميت ۽ طرفان ”سنڌو“
 جا ۱ ڪي انگ ظاهر ٿي چڪا آهن. احمدآباد جي
 سنڌي رائيٽرس گلڊ طرفان به ۱۹۸۲ ۾ ”سنڌو گرجر“
 رسالو ظاهر ٿي چڪو آهي.

سنڌي ساهتيه جي ماڻاڻي واري وقت ۾ ماهوار

۽ ٽماهي ادبي رسالن بچاء سنڌي سائن طرفان
 ٺڪرندڙ ساليان رسالن جو ڪو ڪوٺ ڪوئي ڪانه
 آهي. ان لاءِ بائيڪارن سمج ٻڌج. ڏنيو اڌ لکي جو
 هو ڏکون ڏوڙون پائي پڏهندڙ رسالن لاءِ استهوار
 هٿ ڪن ٿا، ميمبرن وٽان ڇڏا ڪندا ڪن ٿا ۽ انهن
 نائين شايع ٿيل رسالي جي ڪاٻي پڇڙئين لاءِ ان
 هوندي به انهن رسالن کي اڏي ادبي اهميت
 ڇو نه ٿي ملي، جيڏي ملڻ کپي؟ ان جو ڪوٺ
 شايد اهو آهي ته ڪيترن ساليان رسالن جي
 سمهادڪي ايتري جوابداريءَ سان لٿي ٿيا هي وڃي،
 مٿس جهڙو به آيو، جتان به آيو ان کي اڀر ڪوٺ
 به سمورو رسالي ۾ سمايو وڃي ٿو. ساڳي گنجهر،
 رسالي جو ڪيت اپ سڌارو لاءِ به ٿئي وڃي وڃي،
 جيڪڏهن سڀ رسالا مٿي ذڪر ڪيل ڪن سڃاڻ
 رسالن ۾ انهن ڳالهين جو غيال رکڻ شروع ڪن
 ته هڪ طرف انهن جو ادبي درجو قائم رهي سگهندو
 ٻئي طرف سنڌي ساهتيءَ جي کوٽ ڇو
 پورائو ٿي سگهندو.

ساليان رسالن لاءِ عام طرح ساهتيڪارن طرفان
 اها به شڪايت ٿئي ويندي آهي ته کين سندن
 رچنائين جي لاءِ صرف پنهنجي لاءِ وڃي پر رسالو
 ظاهر ليک بعد ان جي ڪاٻي به ڏيڻ سان هٿو هٿ

موڪلي وڃي ٿي يا نه. موڪلي ٿي ٿئي وڃي!
 ساليانن رسالن جي ڪارڊ قيمت وڌي ٿئي وڃي
 يعني اهي ملڪ ۾ ميمبرن، ساهتيڪارن ۽ اخبارن
 کي موڪليا ويندا آهن. سندس جا پانيڪار پنهنجي
 پنهنجي وس يا مرضيءَ موجب رسالي جي وراهست
 ڪندا آهن. جيڪڏهن ڪو به ساهتيڪار پراڻي جيڪو
 نه ان سندس جو ميمبر آهي، نه ساهتيڪار آهي ۽
 نه ئي ڪو پتو ڪار آهي، اهو ان رسالي کي پڙهڻ
 چاهي نه سندس اچا پوري نه ٿي سگهندي آهي.
 جو اها ملهه هئڻ ڪارڊ اهو رسالو بازار مان نه هٿس
 ٿي خريد نه ڪري سگهيو آهي. ان لاءِ جيڪڏهن
 رسالي جي نالي مٿان قيمت وڌي اهو ساهتيڪار
 پراڻين ٽائين به رسالو پڙهڻ جي ڪوشش ڪئي
 وڃي نه پئي ٿي ڏهن لاءِ اها ڳالهه اڳتي ناهي.
 انهن رسالن کي ڇهائڻ لاءِ ڊڪون ڊوڙون ٺاهي
 اشتهار ورتا ويندا آهن. ڪي سندس رسالي مان
 خرچ جي رقم ڪٿي ڪجهه اچي به ڪنهن آهي
 پر افسوس جي ڳالهه آهي جو ان وڏو رقم مان
 وڃائڻ ذريعي سهڪار ڏيندڙ ساهتيڪارن کي
 نالي مٿان به اچي نه ٿو ويندو آهي. ڪيترو نه
 سٺو ٿئي جيڪڏهن وڃائڻ موڪليندڙ ادارن جي
 اچري کي به مخزن جي ڪل خرچ ۾ جوڙي ڪن

ٺورو گھڙو اجر ورو موڪليو وڃي.

ان هوندي به امڙيءَ جي جدا جدا ڪائن جي
 گرم چارين سنڌي رسالا شايع ڪرڻ ۽ انهن کي
 بهتر ۽ بهتر بڻائڻ جي ڏس ۾ جيڪي ڪوششون
 ڪيون آهن سي قابل داد آهن. جڏهن امڙيءَ
 جهڙي اچ پڄاڻ واري جيون مان وقت بچائي اٿان
 جا سنڌي ان ۾ اڳڙا رهيا آهن ته پوءِ ٻين شهرن جا
 سنڌي خاموش ڇو آهن؟ ڪن به هنن چئي ٿي ته
 وڌيڪ وقت آهي. هر شهر ۾ اشتهار ڏيندڙ ڪيترا
 وڏا واپاري به آهن ته فرمون به آهن. سنڌي ٻارن
 جي به ڪوٽ آهي ته پوءِ ٻين شهرن جي سنڌين
 جي ساڻس ٻي طرف هيءَ خاموشي ڇو؟ ●

سنڌي فلمون

پاشا، ڪلا، ساهيو ۽ سندس ڪريءَ جي ٺهلاءَ لاءِ فلمون هڪ ڪارائتو ماڌر آهن. فلمن جي ڪارڻ ئي هندي ۽ ٻين پاشائن جي وڪاس کي گهڻي هٿي ملي آهي. ٻارڻ ۾ گهڻو ڪري ٽي هندي ۽ ٽڪڙ ٻارڻ جي پاشائن جون فلمون ٺهن ٿيون. انهن سان گڏ ٻين پراڻن پاشائن ۾ به چڱيون فلمون ٺهن ٿيون. سنڌي ٻولي جي ڄمڻوڻي ٻارڻ جي وڌاڻ جي الهن شهدادول ۾ داخل ٿيل آهي ۽ ٻارڻ جي ۱۴ مڪيه پاشائن مان هڪ آهي، لڏهن به سنڌيءَ ۾ سال ۾ سراسري اڌ فلم به ٺهي نهي!

سنڌي فلمن جي شروعات سنڌ کان آي. آزاديءَ کان اڳ مشهور فلم ڪار جي. بي. ايڇ. واديا، گلشن صوفيءَ جي مدد سان پهرين سنڌي فلم ”اڪتا“ (۱۹۴۲) ٺاهي. هندو-مسلم اڪتا جي وشو ٿي ستن سالن ۾ ٺهيل هئي ۽ ننڍڙي فلم چڱي پسند ڪئي وئي. فلم جو هيرو ٽيس ڪريم بخش نظاماڻي هو. هو ۱۹۲۸ کان ۱۹۴۷ تائين گولڊڪين چاهي ٻولين فلمن تائين واري دفتر ۾ فلمن سان چڙيل رهيو، جنهن ۾ هن اڪسترا کان وٺي پروڊيوسر تائين ڪيتراون جوابداريون ادا ڪيون. هن ٻارڻ جي پهرين ٻولي

فلم ”عالم آرا“ ۾ به به وادراج ڪيو ۽ رليده بهم سان ڪم ڪيو. هن ”ڪيئي ڪتاب“ نالي آٽم ڪٿا به لکي جنهن تي ڪيس ”سند الاهي“ طرفان سال ۱۹۸۰ ۾ انعام پڻ مليو. هـ وُ ا جنوري ۱۹۱۳ ۾ ۷۴ سالن جي عمر ۾ سنڌ ۾ گذاري ويو.

”اڪتا“ فلم ۾ فلم سان گڏ ڏيکارڻ لاء به ريل پيا به شامل ڪيا ويا، جنهن ۾ ڪلهن صوفيءَ جو ورهه گيت ۽ پروفيسر رام پنڊواڻي جي چونڪي ڏيکاري ويئي. فلم جا پيا ڪلاڪار هئا ڪوشليا، ڪريم بخش بلوچ، هري شوداساڻي ۽ ٻيا.

پارٽ جي ورهاڱي کان پوءِ سنڌ ۾ ۱۹۵۶ ۾ حسن علي فاضلاڻي ۽ سنڌي لوڪ ڪٿا جي آڌار تي ”عمر مارئي“ فلم ٺاهي، جنهن جا پارٽ لاءِ حق واسطا ٿي. ايم. بهاريءَ ورتا، ان طرح سنڌ ۾ ٺهيل هيءَ فلم پارٽ ۾ به رليز ٿي سگهي. هيءَ فلم به لنڊي هٿ ڪارڻ، ”پگس ڪڍوررام“ جا به ريل ٺاهي ان سان گڏ ڏيکاريا ويا. فلم ۾ ڪم ڪندڙ سڀ اڪٽر گهڻو ڪري غير سنڌي هئا.

اٺين ۾ ”عمر مارئي“ فلم ايتري گهڻي سٺي ٿي. هتي به ”پگس ڪڍوررام“ جي ان ريلن سان گڏ اها درشڪن کي پسند پئي. ان فلم جي ڪاميابيءَ تي. ايم. بهاريءَ کي پارٽ ۾ پنهنجي فلم ٺاهڻ لاءِ

انساهت ڪيو ۽ ان طرح ”اهاڻا“ جو نروارڻ ٿيو.
 ”اهاڻا“ (۱۹۵۸) پارٽي ۾ ٺهڻ واري پهرين مڪمل
 فلم آهي. پاڪس آفيس جي خيال کان ان فلم کي
 تمام گهڻي سٺتيا ملي. ان جا مکيه ٻه ڪارڻ هئا.
 پهريون ته پارٽي ۽ پاڪستان جي ورهاڱي ۽ سنڌين
 جي لڏپلاڻ ۽ وسيلن جي مسئلن تي ٺهيل دل چھندڙ
 ڪهاڻي ۽ ٻيون سريلو ۽ من موهيندڙ سنگيت. اڄ به
 هيءَ فلم جتي جتي رليز ٿئي ٿي، ٽي سيڊي ۽ ڪي
 وطن جي ورهاڱي ۽ وڇوڙي جي ياد تازي ڪرائي
 بدن ۾ سھمراٽ پيدا ڪري ٿي.

فلم جا مکيه ڪلاڪار آهن ساذن، شيلا رامڻي،
 کان موهن، هري شيو داساڻي، ٻڏو آڏواڻي، ديپڪ
 آشا ۽ ماسٽر چندر. هدايتڪار ديپڪ آشا ۽ ارڃن
 هنگوراڻي، گيتڪار پسرار صيا، سنگيتڪار
 بلوسي. راڻي ۽ ارڃن چند ناڻي (سي. ارڃن). هن فلم
 جا پڙدي اڳيان ۽ پڙدي پٺيان جا گهڻا ڪلاڪار
 هندي ۽ ٻين اولهن جي فلمن ۾ پنهنجي ڪلا جو
 جوهر ڏيکاري چڪا آهن جا اسان سنڌين لاءِ فخر
 جي ڳالهه آهي.

”اهاڻا“ جي سٺتيا کان پوءِ سنڌي لوڪ ڪٿائن تي
 ٻه فلمون ٺهيون. پهرين هئي ”راءِ ڏي-اچ“ (۱۹۵۹).
 راءِ ڏي-اچ گرٽار جو ڌاڻي ۽ سنگيت پرامني راجا هو.

هو پيڄل جي ان ئي ايترو نه موهند ئي رهي ٿو جو ڪلندي ڪلندي پنهنجو سر نه پيڄل ٿي اڀرڻ ڪري اوجھڙي فلم ۾ راءِ ڏياچ بڻيو هو ٿو لعلواڻي ۽ راڳيندڙ پيڄل جو رول پرتاب مديار ٺاهيو هو. پرتاب مديار هڪ ڪچهري-گجراتي ڪلاڪار آهي جو بعد ۾ به ڪيترين سنڌي فلمن ۾ ڪم ڪري چڪو آهي. فلم جو سنگيت اداڪاري، فوٽوگرافي ۽ هدايتڪاري سٺي هوندي به هيءُ ايتري ڪامياب نه رهي. فلم جا ٻيا ڪلاڪار آهن ڪان موهن، ٻڌو آڏواڻي، ٽن ٽن وغيره. ڀرود ڀوسر ٿو لعلواڻي، ڊائريڪٽر جي. اي. لال، گيتڪار برسررام ضيا ۽ سنگيتڪار بلوسي. راڻي.

ٻي فلم هئي ”سسئي پنهنون“ (۱۹۶۰)، جنهن جو نرمانا هو رام رسهلا. هن فلم ساڻ بعد ۾ گجراتيءَ ۾ به ڪي ٽائٽل ۽ فلمون ٺاهيون، جن مان ”ماڙي مڏي ڪههوا ڏي“ (اهڙي موٽڪي ڇوڻ ڏي) فلم ئي ڪيس پنهريان فلم جو گجراتي سرڪار جو انعام ملهيو.

مشهور سنڌي اوتڪ هئا اتي ٺهيل ”سسئي پنهنون“ فلم ۾ رام رسهلا پنهنجي گروپ جي مشهور ڪلاڪارن کي ڇانس ڏنو. فلم رلهڙ نه ئي ڪامياب نه ئي سگهي. بعد ۾ رام رسهلا انهيءَ ئي فلم ۾ ڪي تبديلين آڻي ”ڀرود ڀوسر“ نالي سان رلهڙ

ڪٿي پر ذهن به اها درشڪن کي پسند نه ٿيڻي.
 فلم جا ڪلاڪار آهن راجرسيلا ۽ جي. اي. مسالو
 وغيره. سنگيتڪار آهي مهيش ڀنڀڻا.

ليٽي ليٽي ۽ وڏو وواھ جهڙن مسئلن تي ڏيهڪ
 آشا (ڌرمڪمار) جي لکيل پروڊيوس ۽ ڊائريڪٽ
 ڪيل ”انصاف ڪٿي آ؟“ (۱۹۶۰)، اهاڻا کان پوءِ
 ٻي سٺي فلم آهي جنهن جي ڪهاڻي، سنگيت،
 اداڪاري، پيشڪش وغيره سٺي هوندي به درشڪن
 ان کي ايترو قبول نه ڪيو. فلم جا ڪلاڪار آهن
 چندرا ميرچنداڻي، کان موهن، ڀڏو آڏواڻي ۽ خود
 ڏيهڪ آشا. گيت پرeram ضيا جا ۽ سنگيت سي.
 ارڃن جو آهي.

نن ڏينهن ۾ ڪن انسائي سچڻ سنڌي ۽ ۾ فلمون
 ٺاهڻ جو اعلان ڪيو پر ٻن ٽن فلمن جي لڳاتار
 اسفلٽا کي ڏسي هنن جو انسائي ٽڙو ٿي ويو.
 ”موگل ڏي نه ملير وڃان“، ”سدا سهاڳڻ“، ”سنڌ
 واپس هلنداسين“، ”ڪاڇي ڀڳوان“، ”سچڻ ٻون
 آڻ“، ”دل ڏي دل وٺ“ وغيره اهڙا انيڪ ٺاهڻا
 آهن، جن مان هڪ به فلم نه ٺهي سگهي.

گهڻي وقت کان پوءِ ريلو مل ملتان ۽ همڪاري
 ”جهوليل“ (۱۹۶۴) فلم ٺاهي جا سٺي ڪهاڻي،
 سندس ڊائريڪٽري ۽ مڌر سنگيت جي ڪارڻ خوب

پسند ڪئي وئي. ٻارون سر رام پنڊواڻي ۽ جي سماجڪ ناول ”آهي نه آهي“ تي آڌار رکندڙ هن فلم ۾ ڀڳوان جي هستي ۽ جي ٻاري ۾ وشواس-اوشواس جو ٽڪر آهي، جنهن ۾ آخر وشواس جي جيت لڳي آي. فلم جا ڪلاڪ ر آهن رام پنڊواڻي، ديهڪ آشا، رندا، آند، چندرا ۽ ٻيا. گيتڪار گوورڌن ٻارلي ۽ سنگيتڪار سي. ارڄن، هدايتڪاري ديهڪ آشا جي آهي.

”جهوليلعل“ فلم جي سٺا سنڌي فلمن ۾ دروازو وري کولي ڇڏيو. اهڙي ماحول ۾ آڪاش فلمس پاران ٻارم ڪهاڻي ۽ واري ”اڏاي“ (۱۹۶۶) ٺاهي وئي. ڪهاڻي تمام رواڻي هوندي، ڪيترن جوانن جي ڪارڻ فلم دوشڪن کي بهند پسند پئي. هن فلم ۾ سنڌي اسٽيج جي ان وقت جي مشهور جوڙي نرملا ميرچنداڻي ۽ -وهن ٻيلاڻي ۽ سان گڏ ٻرلاب مديار، ديهڪ آشا، رام پنڊواڻي، ورشا وسنداڻي، هاسي آڏواڻي، گوورڌن ٻارلي، سترام روهاڙا، لکي ساگر ۽ ڪندن ڪمار وغيره ڪم ڪيو آهي. ڪهاڻي لکي آهي لکي ساگر ۽ ڪندن ڪمار، گيت لکيا آهن گوورڌن ٻارلي ۽ سنگيتڪار آهي سي. ارڄن ۽ هدايتڪار آهي ديهڪ آشا. مشهور سنڌي ساهتيڪار گوپند مالهي ۽ ٻي سنڌي

ونگه منڃ جي ڪلاڪارن کي ڪٿي ”سنڌوءَ جي
 ڪناري“ (۱۹۶۶) ٺاهي، ليڪن فلم ڪسي ٺاري
 اسٽالينا جو مڏهن ڏسڻو ٿيو! ان جا ڪيترا ڪارٽ ٿي
 سگهن ٿا. هڪ ته سٺي فلم ۾ اهڙو ڪو به ڪو موضوع
 ڪونه هو جو فلم جي مکيه ڪهاڻي بڻجي، البتہ البتہ.
 پڪڙيل ڪڙين کي هڪ ڏور ۾ ٻڌي اڳتي وڌائي
 سگهي. ٻيو ته نرمالنا گوڀند مـالهي پنهنجن مٿي
 ساهتيڪارن کي فلم ڪلاڪار بڻائي پيش ڪرڻ جو
 موڙ نه ساري سگهيو. ڪلاڪار طور ان فلم ۾ ڪم
 ڪندڙ ساهتيڪار هئا ٽيڪچيد مست، ارچن سڪاهل،
 پوپٽي هيراننداڻي، ڪويتا پشپ، سندرڻي آلهچنداڻي
 وغيره. هيروئن طور پڳونتي ناواڻيءَ کي به درشڪن
 قبول نه ڪيو. فلم نرمال جي شروعات ڪار وٺي
 انٽ ٽائمن ڪيٽرن ڪارٽن ڪري چيو وڃي ٿو ته
 فلم ۾ گهڻيون ٽيڊاليون ٿينديون رهيون انهن جو به
 فلم ٿي اٿر ٿيو. ٽهڙي طور سڊگهت پڪش سنڌو
 هوندي به فلم ناڪامياب رهي. فلم جا ٻيا ڪلاڪار
 آهن امر چنداڻي، مدن چماڻي، زميش راج، نرمالا
 ميرچنداڻي، ايس. بي. مهنگهاڻي، زميش چاچاڻي،
 ايشور ناواڻي وغيره. ٻروڻ ٻوسر-ڊار ڪٿر-گوڀند
 مالهي، گهٽڪار ڪورورڏن ٻساري ۽ سڊگهتڪار
 سي. ارچن.

ڪوليج فلمس جي ڀارت ڀاڱستان جي ٻڌائي
 آڌار وڪيڊز ڪهاڻي ۽ واري فلم ”هوجمالو“ (۱۹۶۹)
 مان به درشڪ لراس آيا. فلم سٽ سيڪڙو سنڌي ۽
 ۽ ڇاليهه سيڪڙو هندي ۽ آهي. فوجي جوانن
 جي وچ ۾ ٿيندڙ گفتگو هندي ۽ ۾ ٿيڪا ويل آهي.
 پروڊيوسر ۽ ڊائريڪٽر جو ان پٺيان دليل اهو هو ته
 لشڪر جا ماڻهو هندي ۽ ۾ ئي ڳالهائيندا سڃاڻڪ
 لڳندا. هن فلم ۾ سنڌي ڪلاڪارن امرو، سڄانا،
 ايس. بي. مينگهائي، رام لهيجا، رام پنڊواڻي وغيره
 سان گڏ هندي فلمن جي ڪلاڪارن اي. ڪي. هڪل،
 سنجيو ڪمار، ڪائن ڪوشل، لروڻ ڪهوش ۽ ستين
 ڪهرو ۽ ۽ مهمان ڪلاڪار طور ڪم ڪيو آهي. گورڊن
 ٻارڻي ۽ شيخ اياز جي لکيل گيتن کي سنگيت سي.
 ارڇن ڏنو آهي ۽ ڊائريڪشن راجن چاوا ۽
 اشوڪ راه جي آهي. نورمانا هري موٽواڻي آهي.
 پگولي پراڊڪشن جي ”رام هڪ طوفان جي“
 (۱۹۶۹) پهرين سسٽمس فلم آهي. هيءَ فلم مولاي
 پرنڪاش جي ساڳئي ئي نالي واري لوڪهه ۽ ٽي. انڪي
 نائڪ جي آڌار تي ٺهيل آهي.
 فلم جا ڪلاڪار آهن نورمل، مهرچنداڻي، امر
 چندناڻي، سچو آڏواڻي، پرناب مهار، ايس. بي.
 مينگهائي وغيره. پروڊيوسر ڏا. وڪٽاڻي، گيتڪار

مولي پروکاش، سنگيتڪار گووند ارون، فلم جي
 ڊائريڪشن مولي پنڊرواڻي، جي هٿي جا سندس
 ڊيھائٽس کان پوءِ ڏيھڪ آشا سڊھالي فلم کي مڪمل
 ڪيو. هيءُ پنھنجي ڊانگ جي اڪيلي سڌي فلم
 آھي جا ھندي فلمن جون سڪون ئي لاهي پر
 ٽڙھن ۾ اھا سڌي ڊرشن کي اڀڙي پسند نه پيئي.
 پروفيسر رام پنڊرواڻيءَ جي ٻئي ھڪ ناول تي
 جھوليلال موٽيز وارن ”شل ٽيئر نہ چمن“ (۱۹۷۰)
 ٺاھي. ٽيئي ٻيئي جي وشي تي ٺھل ھيءُ سماجڪ
 فلم ڊرشن کي پھند پسند پيئي. نرملا مير چنداڻي،
 رميش راج، رتنا، ايس. بي. ميڊگھاڻي، پرتاب منيار،
 انديراج ۽ ڏيھڪ آشا وغيره فلم جا مکي ڪلاڪار آھن.
 پروڊيوسر رميش راج، گيتڪار گوورڌن ڀارڻي،
 سنگيتڪار سي. ارڄن ۽ ھدايتڪار آھي ڏيھڪ آشا.
 پروڊيوسر رامچند ناراسنگھاڻيءَ جي فلم ”اڃا
 نہ مان ننڍڙي آھيان“ جا گھڻي وقت کان رڪيل
 ھئي، ان جي نمائش تمام دير سان لڳ ڀڳ ۱۹۷۳ ۾
 ئي ڪھي. هيءُ فلم گھڻن شهرن ۾ نہ اڃا نہ ولھ نہ
 ئي آھي. ان جو ڪارڻ سچھ ۾ ٿو اچي. انهن نہ
 هن فلم ۾ نہ گھاڻيءَ جو ڪو پتو ٿو پوي. ڊائريڪٽر
 ڪلام لڏاڻي ۽ سنگيتڪار اوسي راڻي آھي.
 ڪلاڪار رتنا، کان موھن، پرتاب منيار، ڏيھڪ آشا،

هوندر اڃا ڪري، ڊاڪٽر آشا ۽ ٽن ٽن وغيره آهن.

انهن ئي ڏينهن ۾ رامسي پراڊڪشن جي ڪاميٽي فلم ”نقلاي شان“ (۱۹۷۱) رليز ٿي، جنهن ۾ امر ڊيو، آشا هرگڏاڻي، امرچند ڏاڻي، پوني رتن پال، وجدي ٽولاڻي، ايس. بي. مينگهڙي، مدن جمڻي ۽ ستهن. ڪهو ۽ اي. ڪي. هنگل گم ڪيو آهي. مشهور ناٽڪ ”اندر سڪريٽري“ جي آڌار تي ٺهيل هيءَ فلم پوري ساري رهي. ڊاڪٽر نلسي ۽ شيام رامسي آهن.

”نقلاي شان“ کان پوءِ جي ۱۱ سالن جي عرصي ۾ صرف هڪ فلم ”سٺ ڪندو ررام“ ٺهي ڄا آهي. ٽائين رليز نه ٿي سگهي آهي. ان فلم جا ڳانا هيترن سالن کان وجدي وجدي پراڻا ٿي چڪا آهن. فلم ۾ ڪندو ررام جو رول ڌارمڪ هڏي فلمن جي ڪنهن وقت جي مشهور ڪلاڪار شاهو مودڪ ٺاهيو آهي. گيت ڪوورڊن پارٽي ۽ جا، سنگيت سي. ارڄن جو ۽ ڊاڪٽر پڪشن ڊاڪٽر آشا جي آهي.

ڪجهه عرصو اڳ، رليز ٿيل ”هل نه ڇڏي هليون“ (۱۹۸۴) سنڌي پاشا جي پهرين رنگين فلم آهي جا سنڌي دانشڪن ۾ سڀ کان وڌيڪ پسند ٿيڻي آهي. فلم جي ڪهاڻي ساڌارڻا هوندي، مڊجس ڏمار گهڻيون خوبيون آهن جن ڪري فلم ايترو

ڪامياب وڃي آهي. سندس سٺا، وڏا ڊراما ۽ فلمون
 ڊراما، دل کي جهو ماڻهن ڏي ڏيکاري، اعليٰ اداڪاري،
 سٺي ڊائريڪشن وغيره جهڙيون انهن جو ٻيون هن
 فلم ۾ آهن. هندستان جي سنڌي آبادي ۽ وارن
 شهرن ۾ هن فلم وڌيڪ شوق ۾ (هر روز چار يا پنج
 شو) هلي ڪاميابي حاصل ڪئي آهي.

”هل نه اچي هليون“ کان اڳ سنڌي ۽ ۾ جيڪي
 ڊراما ۽ فلمون ٺهيل هيون سي سڀ بلڪل اڻڀر وڻي
 ۾ هيون ۽ گهڻيون ۾ صرف مارنگ شو ۽ ڊراما ۽
 وينديون هيون. پر هيءَ فلم نه صرف ڪار ۾ پر
 سڄي ماسڪوپ ۾ ٺاهي وڃي ۽ ان کي گهڻيون ۾
 وڏن وڏن ٿيٽرس جي جهنڊي هيٺ هر روز لڳاتار
 چئن چئن، پنج پنجن شو ۾ هلايو ويو. هر لحاظ
 کان هن فلم اڳ جا سڀ رڪارڊ ٽوڙي ڇڏيا. ان
 لاءِ فلم جي ٻارون ٻي سترام روڙا ۽ ڊائريڪٽر مدن
 جماليءَ ڪيرون لهڻيون. ٻارن ۾ مدوراجن واري هن
 فلم ۾ سنڌي رنگ مڇي جي مشهور ڪلاڪارن،
 هندي فلم ڪلاڪارن ۽ نئين هنر وڻن گهڻو ڀاڱو
 موڪيو. اهي ڪلاڪار آهن راجن سهي، سونيا
 مولچندائي، ايس. بي. مهڳهائي، رميش ڄامائي،
 سترام روڙا، رميش مهتا، مدن جمالي، شرف
 ڀڳتياڻي، شانو ڄاڙيا، نيرا آسراڻي، ڪيٽل گوالاڻي،

ٻيڙيل ۽ چمڪري آي وغيره.

مهراب موزار وارن جي سنڌي جي جذبي ۽ ٻار سان ٻاريل فلم ”امي يا ممي“ (۱۹۸۶) دهليءَ جي ڪلاڪارن طرفان ٺهرايل پهرين سنڌي فلم آهي. هيءَ فلم ٻه رانگين آهي. دهليءَ جي ڪلاڪارن ۽ سنڌي جي شيدائين پنهنجي هڙان پٽسا ڪڍي ”مهراب موزار ڪو آهيو سوسائٽي“ ٺاهي ۽ ان طرح هن هزارين رانجن جا شير خرڇ ڪيا. ان نموني ڏسبو ته هيءَ فلم سهڪاري مٽي تي ٺهيل پهرين سنڌي فلم آهي.

هيءَ فلم گوپال پنڊواڻيءَ جي، انهيءَ نالي واري مشهور سنڌي ناٽڪ جي آڌار تي ٺهيل آهي. فلم جو ناٽڪ هڪ سنڌي ٻار وٺيسر آهي جو سنڌيءَ جو ٻڪو ٻار پٽوان آهي. ان ٻار وٺيسر جي ماءُ به سنڌي ڪي الوداع ڪرڻ کان پوءِ به سنڌي ڪي نه وساري سگهي آهي. اها ئي ماءُ پٽي امي ڪيترن ممي پٽي سڏي ڪي متاثر ٿي ڪري، ان جي هيءَ ڪهاڻي آهي. امي ۽ مميءَ جي ٻال رول ۾ ڪو پٽ پنڊواڻي جان ٻڌي آهي. ٻيا ڪلاڪار آهن هڪو مولواڻي، نسا واڏواڻي، لالو جهانگيڙي، آمر لاريڙا، گوپال پنڊواڻي وغيره. ڪيمپ لچمڻ پالڻا ”ڪومل“ جا ۽ سنگيت ڪان مونهار جو آهي. فلم جو ٽائٽل ڪٿو

آهي اهوڪ جهنگهائي. هيءَ فلم اڃا ڪيترن شهرن
 ۾ رليز نه آهي. پر جي رليز آهي اتي سنو
 اثر نه پيدا ڪري سگهي آهي. فلم جو موضوع سنو
 هوندي به ان ۾ ڪافي ڪٽاڻون ڏسڻ ۾ آيون آهن.
 هن به ڪن سنڌي فلمن جو اعلان ٿيل آهي پر اڃا
 تائين انهن جي تيارين جي باري ۾ ڪو سماچار ڪونهي.
 هڪ آهي ڪو نوج فلمس جي ”ميمون ڪالائي“؛ ٻي آهي
 موليٰ ملائيءَ جي ”تون مڻهجي ميان ٽنهنجو“
 پهرين فلم جي ڊائريڪٽر طور ايس. بي. مينگهائيءَ
 ۽ ٻي فلم جي ڊائريڪٽر طور ڊاڪ آشا جو نالو پٿرو
 ڪيو ويو آهي. ٻنهي فلمن جا مهورت به ٿيل آهن.
 تنهن کان سواءِ ٻارڪ چٽرا موشن پڪچرس جي
 نرمانا ريلوئل ملٽائيءَ، ڊاڪ آشا جي هدايتڪاريءَ
 هيٺ ”جهڙ جهڙ لعل“ فلم جو به اعلان ڪيو آهي
 ته مايا مندر جي نرمانا به جي. آڏواڻيءَ جي.
 پٽيل جي هدايتڪاريءَ هيٺ ”قسم لال سائون جو“
 فلم جي به ٻڌرائي ڪئي آهي. اهي فلمون نه
 ڪري رليز ٿينديون به يا نه ٿينديون سگهجي.
 اڄ تائين لعل سوني سنڌي فلمن ۾ سڀ کان
 وڌيڪ فلمون ڊاڪ آشا (ڌرم ڪمار) جي
 هدايتڪاريءَ هيٺ تيار ٿيون آهن، جن مان ڪيترائون
 ڪامياب به ويون آهن. هو صاحب هتي ۽ ٻين جا به

۾ ۱۰ ڪيتريون فلمون ٺاهي چڪو آهي ۽ فلمن ۾
 ٻارن ۾ ڪٽيڊو آهي. سنڌي فلمن ۾ هن طرح طرح
 جا رول پٽ ٺاهيا آهن. هو سنڌي فلمن جو
 اشوڪ ڪمار آهي.

سنڌي فلمن ۾ هيٺئين ڪيترن مشهور ڳائڻن ۽
 ڳائڻين پگوتي ٺاواڻي، سترام روڙا، رام پنڊواڻي،
 ڪملا ڪيسواڻي، ڪلا هزارڻي، بلوسي، راڻي، آسن
 ميراني، ماسٽر چندر، جيتالعل، گرداس وغيره سان
 گڏ سنڌي فلمن جي مشهور ٻلي بنگ ڊيگرس ۽
 پنهنجو آواز ڏنو آهي. جن ۾ مکيه آهن طلعت محمود
 (سسئي پنهنجون)، مڪيش (نقلاي شان)، مهيندرو ڪوڙ
 (جهولالعل، هوجمالو وغيره)، لتامديگيشڪر (هل نه
 ٻڃي هليون)، آشا پواسلي (شل ڏيڙ نه چمن)، ڪرشنا
 ڪلي (رام هڪ طوفان جي) آشا مديگيشڪر،
 سلڪيڊا پنڊپ ۽ سسما سرپشڪ (امي يا ممي) وغيره.
 اڄ سنڌي فلمون ٻڌندڙ سورج جهان، شام جو
 انڌارو پاڻ ۾ سميتي، صبح لپڻ جي انتظار ۾ آس
 ڊيگائي وينديون آهن. فلمن ۾ ڇا ڇا کان وٺي
 آرٽڪل ڪئي ۽ ٽائين جا سڀ ساڌن اسان وٽ ميسر
 هوندي ۽ سنڌي فلمن جي اسٽيلٽا جا ڪهڙا ڪارڊ
 آهن؟ سنڌي ۽ ۱۰ سال ۾ گهٽ ۾ گهٽ هڪ فلم ۽
 چون ٿي ٿي سگهي؟ چون ٿا اسان جا سنڌي

فلم ڪار هنديءَ جي اچاءِ سنڌيءَ ۾ فلمون ٺاهين؟
 توهان کي ٻڌي عجب لڳندو ته هندي فلم
 انڊسٽريز ۾ امام گهڻا ڀر وٺي ويا آهن، ٻڌڻيڪٽر، ٽائيمسٽر،
 ايڪسپريٽر ۽ ٻي سٽريٽيوٽر وغيره آهن جي هندي
 فلمن کي جهڙن ڏيئي وينا آهن. هتي اهڙن ڪن
 نورمائيٽن جا نالا ڏيئي ڏنا ويا آهن، جي. بي. سي.
 (شولي، شان)، اين. اين. سي (فليورا)، ا. ن. سي.
 سي (انڪار)، ارجن هينگوراڻي (فالون کي ڦاٿل)،
 سيرومل درياڻي (ليلا مڃو)، ا. ر. لعل چاڙها
 (ڪدواراڻي)، شام سندر شوداساڻي (چور ساهي)،
 شام چاولا (مهاڪماري کي امر ڪهاني)، جي.
 اڇ. ناواڻي (نماز اور نماز)، موليٰ نولائي (دوشولي)
 وغيره جهڙا ننڍا وڏا نورمائيٽ هينٽائين هندي فلمون
 ٺاهيندا رهيا آهن. هنن مان ڪنهن به نورمائيٽ سنڌي
 فلم ٺاهڻ لاءِ سهي ۾ نه سوچيو آهي. هندي
 فلمن مان چڱي خاصي ڪمائي ڪرڻ وارا هي نورمائيٽ
 پنهنجي مالدارن ۾ ننڍي اچيت واري فلم ٺاهڻ جو
 به ڪمٽ نه ڪن. هنديءَ ۾ ڪروڙن رپيا داو تي
 لڳائڻ وارا هي نورمائيٽ سنڌيءَ ۾ ڪي لک رپيا به
 خرچ ڪرڻ لاءِ تيار ناهن. هندي فلم جي هڪ سٽ
 کي سهڪار ڏيڻ به هڙ جهڙا لک خرچن ٿا، اوري
 وٺڻ مان هڪ مڪمل سنڌي فلم ٺهي سگهي ٿي،
 تڏهن به هڙ اهو جوڪر کڻڻ لاءِ تيار ناهن. پنهنجي

ٻوليءَ لاءِ هنن کي ڪو به اڳيائي ڪونهي.

ٻڌنديءَ پاران نه هڪ ڪارڻ سنڌي فلمن کي
 موزون مارڪيٽ ڏيڻو ملي نهن ڪري سنڌي فلمون
 ٺهڻو نٿيون حاصل ڪن. سنڌي سڄي ٻارن ۾ اڙيل
 پکڙيل آهن نهن ڪري سنڌي فلمون (سواءِ ”هل
 نه ڀڄي هليون“ جي) هيلٽائين مٿي صبح واري هڪ
 شو ۾ هليدائون رهيون آهن. اهو ٽائيم هڪدم لاءِ
 موزون نه هڪ ڪارڻ سڀ سنڌي اهي ٿيا ڏسي
 سگهن. ان کانسواءِ هن پاران هڪ فلمن کي ٻڌنديءَ
 ٻڌنديءَ راجهه جي سرڪار وٽان آرٽڪل مدد کانسواءِ
 وندر ٽيڪس کان مڪتي نه ملي ٿي. ان ڪري
 وندر ٽيڪس ماڻهو سمجهي اڳي ۾ فلم ڏسن ٿا. پر سنڌي
 فلمن کي اهڙي طرح مالي مدد نه وندر ٿيل ڪان
 مڪتي ڪنهن وٽان ملي؟ اهو ڪم راجهه سرڪار جو
 هڪ ڪري ڳهڻا راجهه ان لاءِ تيار ٿيندا؟ جيڪڏهن
 ٻارن سرڪار ان واري ۾ ڪجهه ڪري ته ٻڌنديءَ
 سنڌي فلمن کي سهارو ملي سگهي ٿو.

سنڌي فلمن مان سٺي ڪمائي نه ٿيڻ ڪري
 ٻڌنديءَ وٽان ملڻ به مشڪل آهن، ان ڪري ٻڌنديءَ
 ماڻهو ٿيا اچن جن کي ٻڌنديءَ جي وڌائو هجي
 ان ڪري هر هڪ نئين فلم ٺهڻو ماڻهو کڻي ٿو ۽
 فلم ٻڌنديءَ جي وڌائو ٿي. هڪ ڪارڻ کيس
 ڳهڻي اڪليف ٿئي ٿي. ڪجهه ڪم جو هڪ ٻڌنديءَ وٽان

ڳوٺ ڳوٺ ٿري، پوسٽر پڻههڻ هن سان اچار ڪري
 دامن کي واهڙ ڪندو رهيو آهي. اهڙو ڪشت وٺي
 سنڌي فلمن لاءِ ڪم ڪندڙ ٻيا ٻه سٽر پڻههڻ ڪهڙا؟
 ٻين پاشاڻن جي فلمن لاءِ نه اهڙا ڪشت وٺيا نه پوندا آهن.
 اچون سنڌي درشڪن تي. ٻارن ۾ ٽيهارو لکڻ
 سنڌي رهن ٿا. اهي جيڪڏهن فقط هڪ دفعو به
 پڻههڻي مائر پاشا ۾ ٺهيل سنڌي فلم کي ڏسن ۽ ان
 کي همٿائڻ جي چاهدا رکن ٿا. ڪٿار فلم ڪامياب
 وڃي سگهي ٿي. لهڪن اسان جا ٻار هر سنڌي فلم
 جي پٺت هڻدي فلم سان ڪندا آهن. هڻدي فلمن
 جي پٺت ۾ سنڌي فلمون ٻلي ايترو اڳتي نه هجن،
 ان ۾ وڏا وڏا اسٽار ٻلي ڪم نه ڪندا هجن ٿڏهن
 به پڻههڻي مائر پاشا جي فلم ڏسڻ جي پاولا سان
 گهٽ ۾ گهٽ هڪ دفعو فلم ضرور ڏسڻ گهرجي.

هتي ٻارن ۾ سنڌي فلمن جو هيءُ حال آهي
 ته سنڌ ۾ وري هتان ڪسان وڌيڪ سنڌي فلمون
 ٺهڻون آهن. انهن جي معيار جي نه خبر ڪانهي پر
 گهٽ ۾ گهٽ انهن جو تعداد گهڻو سٽوش ڏياري
 ٿو. سنڌ ۾ ٺهيل سنڌي فلمون هيٺيون آهن. ۱- مذهب
 منا ۲- جيڪل ماءُ ۳- ٿوري چار نماهي ۴- ڌرتي
 لال ڪڍوار ۵- سورج ۶- بادل ۷- منڙا شال ملن
 ۸- مومل راتو ۹- چانڊوڪي ۱۰- سوڍا پٽ سنڌ
 جا ۱۱- سنڌڙي ۽ ٽان صدي ۱۲- گهوڙي گهٽ لاه

ڪدموار ۱۳. غيرت ۴- سوال ۱۴. بدو عاقل ۱۵-
تنهنجون ڳالهيون سچ ۱۶- سڀئي ٻڌيون ۱۷- شهر
وڻوڙ ۱۸- آئي مڊ بهار ۱۹- دريا خان ۲۰- هن ٻار
۲۱- لعل ۲۲- ٻيلي ۲۳- حاضر سائين ۲۴-
وانگ محل ۲۵- قسمت ڪٿي ۴- دائي ۲۶- دلاور
۲۷- جاگير ۲۸- مارو نه ملهار وغيره.

پر همد يا سندن اڄ فلمن جي ڀيٽ ۾ ويڊيو فلمون
دن به دن وڌيڪ لوڪن لاءِ ڏيکاري رهيون آهن. اسانجن
سنڌي نرمانائن کي انڪري ويڊيو فلمون ٺهڻ ڪرڻ
گهرجن. ويڊيو فلمن ذريعي فلمن جا شائق گهر وٺي
ٺيون ٺيون فلمون ڏسڻ جي چاهدا رکن ٿا. ان ڪري
ويڊيو فلمن جو مارڪيٽ وڌڻ لڳو آهي. سنڌي
فلمن تي ليکين ٻيا خرچ اچي ٿو جو اڄ جي زماني موجب
مٿي ملڻ ڏاڍو ڏکيو آهي. ان جي ڀيٽ ۾ ويڊيو
فلمون سستيون ۽ تمام آسانيءَ سان ٺهڻ ڪري
سگهجن ٿيون. اهي فلمون تمام ڪري دور درشن لاءِ
به وڌيڪ ڪرائي سگهجن ٿيون. خوشيءَ جي ڳالهه
آهي جو ڪي نرمانا انهيءَ ڏس ۾ اڳتي آيا آهن.
”مهڻا جهوليل ۴-ي“ ۽ اهڙي هڪ رليڪس ويڊيو
فلم آهي جهڪو ڳوٺال خانپڊائي ٺهڻ ڪري رهيو
آهي. فلم لاءِ مهيندر ڪهور ۽ سلڪھڙا ٻڌمت جي
آواز ۾ ڪي گيت رڪارڊ ڪيا ويا آهن. ٻين
ڪلاڪارن کي به اڳتي اچڻ گهرجي.

ڀارت جون سنڌي اڪادميون

هر هڪ ديش جي سرڪار پنهنجي ديش جي مختلف پاشائن جي وڪاس ۽ واڌاري لاءِ پوجنائون عمل ۾ آڻيندي آهي. ڀارت ۾ پڻ انهيءَ طرح جون ڪوششون ٿي رهيون آهن. ڀارت سرڪار ديش جي مکيه توڙي غير مکيه پاشائن جي ٿهلاءَ ۽ وڪاس لاءِ جدا جدا پوجنائون هيٺ اهم ڪارڻ ڪري رهي آهي. ڀارتي وڌان جي فطري زمين ۾ شامل ٿيل، ديش جي مکيه پاشائن ۾ اسانجي سنڌي ٻوليءَ شامل ٿيل آهي. ان ڪري سنڌي ٻوليءَ جي وڪاس لاءِ سرڪار ڪارڻ ڪري رهي آهي.

ڀارت ۾ جدا جدا ٻولين جي ڀرچار، ٿهلاءَ ۽ اهيوديه جي لاءِ الڳ الڳ اڪادميون ۽ نرسٽ وغيره اڀا ٿيل آهن، جن جي زار سابع ڪيترائون ئي ساهتيڪ مشغوليون ٿي رهيون آهن. اچو ته هتي انهن اڪادمين جي ڪارڻ تي سراسري نظر وجهون.

مرڪزي ساهتيڪ اڪادمي

هن جي رچنا ڀارت سرڪار جي طرفان هڪ خودمختيار سسٽم جي روپ ۾ مارچ ۱۹۵۴ ۾ ڪئي وئي. لڳ ڀڳ ۳۳ سالن جي عرصي ۾ ڪيترائي ذڪر جوڳا ڪارڻ ڪري هن سسٽم پنهنجو نالو

روشن ڪيو آهي.

اڪادمي ۽ طرفان ديش جي ۲۲ پاشائن، جن ۾ سنڌي ۾ شامل آهي، جي ساهتيڪارن کي سندن شاهڪار ڇپائڻ تي اڳ ۾ هر سال پنج هزار رپيا انعام ڏنو ويندو هو جو هيٺي وڌائي ڏهه هزار ڪيو ويو آهي. انعام ڪندڙ ساهتيڪارن کي هڪ سمارو، ۾ گهرائي سندن سمنان پڻ ڪيو ويندو آهي. جن پاشائن جي ساهتيڪي انعامي ڇٽاپيٽي ۾ شامل ڪيو ويندو آهي، سي آهن: آسامي، بنگالي، ڊوگري، انگريزي، گجراتي، هندي، ڪڙ، ڪشميري، ڪونڪني، مٽيلي، مليالم، مڙهوري، مراٺي، نيهالي، اڙيا، پنجابي، راجسٿاني، سندڪري، سنڌي، تامل، تيلگو ۽ اردو. انهن سڀني ٻولين ۾ اڪادمي ۽ گيترا ادبي ڪتاب پڻ ڇپايا آهن.

پارلي پاشائن جي هڪ ٻئي سان ڏي-وٺ ڪرائڻ لاءِ اڪادمي گيترا معياري ڪتاب هڪ کان گهڻين ٻولين ۾ اڻاڻ ڪرايا آهن ۽ اهڙي طرح سڀني ٻولين جي ساهتيڪي هڪ ٻئي سان ڏي وٺ ڪرائڻ ۽ انهن کي ويجهو آڻڻ ۾ اهم ڀاڱو ادا ڪيو آهي. سنڌي ۾ پڻ ائين ٻولين جا ناول، ڪهاڻي، سڳرو، ناٽڪ، شعر ۽ ٻيا جنرل ڪتاب ترجمو ڪري ڇپايا ويا آهن. ”پارلي ساهتيڪي جا ناول“ سڀيڙ

۱۹۱۱-۱۹۱۲ جي سال اولهن جي ساهتيڪارن جون جهوليون
 سنڌي ۽ ۱۹۱۲-۱۹۱۳ جي سال سنڌي ساهتيڪارن جون
 جهوليون سنڌي ۽ ۱۹۱۳-۱۹۱۴ جي سال سنڌي ساهتيڪارن
 جون جهوليون ۱۹۱۴-۱۹۱۵ جي سال سنڌي ساهتيڪارن
 جون آهن. ان کان سواءِ سنڌي ساهتيڪارن سڀني
 پاشائن ۾ جدا جدا شعبن تي ساهتيڪ سيمينار ۽
 ورڪشاپ وغيره رکيا ويندا آهن. اڪادمي جون
 ٽي ادبي مخزنون ۱. ”انڊين لٽريچر“ (بماهي-
 انگريزي)، ۲. ”سمڪالين پارٽي ساهتيڪ“ (بماهي-
 سنڌي) ۽ ۳. ”سنسڪرت پراڻيڪا“ (بماهي-سنسڪرت)
 نام سنڌي ۽ سنسڪرت مخزنون آهن، جي رڳو لو
 نڪرندڙ آهن ۽ صحتمند ساهتيڪ ڏيڻ ۾ اڳڀرائي آهن.
 انهن مخزنن ۾ پارٽي جي اولهن جي چونڊ چيئرمئن
 جا انوار چڻيا ويندا آهن. ”انڊين لٽريچر“ جو
 هر سال نومبر-ڊسمبر جو انگ، پارٽي پاشائن جي
 ساهتيڪ جو سال ۾ جو ”سروي نمبر“ هوندو آهي.
 اڪادمي شري پرمالند مڊارام جي ”انگريزي-
 سنڌي ڊڪشنري“ ۾ ڇپائي آهي ۽ ويجهڙائيءَ ۾
 ”هروڙ آف انڊين رائٽرس“ جنهن ۾ دانش جي
 سنڌي اولهن جي ۳۶۰۰۰ ڏنل ليکڪن جي ڄاڻ
 آهي، جهڙو گرنٽ ڇپائي هڪ ڇاڪوڙي ڪم ڪري
 ڏيکارندو آهي.

راجستان سنڌي اڪادمي

هن اڪادمي جي استايفاءَ ۱۹۷۹ ۾ ٿي. هن جو مکيه اديب آهي راجستان راجه جي سنڌي ساهتيءَ پيشا ۽ سندسڪرتي جو بچاءَ ڪرڻ ۽ ان کي قائم دائر رکڻ لاءِ ڪوششون ڪرڻ. اڪادمي جي استايفاءَ لپڻ کان پوءِ راجستان جي ساهتيڪ سرگرمين ۾ چڱي تهزي آئي آهي. راجستان سنڌي اڪادمي جا هيٺئين ڪيل ڪارڻ هيٺيان آهن:

(۱) سالياني مخزن ”رهاڻ“: سنڌي اڪادمي هر سال ”رهاڻ“ نالي هڪ ساليانو رسالو شايع ڪندي آهي جنهن ۾ راجستان جي ساهتيڪارن سان گڏ ٻارن جي سنڌي ساهتيڪارن جون وڃڻاڻون پڻ جهيون وينديون آهن. سنڌي ساهتيڪارن کي سندن وڃڻاڻن عيوض اڃا وڌو وڌو آهي. هيٺئين شايع ٿيل ”رهاڻ“ جي اٽڪن جو گهٽاپ ۽ وڃڻاڻن جي چوٽي سنڌي ڪارڪن رهي آهي.

(۲) ساهتيڪ ڇپائڻيون: اڪادمي طرفان راجستان ۽ ٻارن جي ليکڪن لاءِ ٽي-فصلا نالڪن، ايڪانڪين، ڪهاڻين ۽ ٻال ڪهاڻين جون ڇپائڻيون رڪيون وينديون آهن ۽ انهن ۾ انعام حاصل ڪيل وڃڻاڻن مان ڪي ڪتابي روپ ۾ جهليون پڻ واريون

آهن. اڪادمي، سنڌي ۽ اردو - فصل، لائڪن جي
 گومت کي دور ڪرڻ جي ڏس ۾ سنوڪار، ڪيو آهي.
 (۳) ليڪڪن ڪي آرٽڪل سهايتا: راجستان ۾
 ڪيترا سٺا ساهتيڪار رهن ٿا پر مهالگائيءَ جي
 ڪارڻ انهن جون رچنائون روشنيءَ ۾ نٿيون اچن.
 سنڌيءَ ۾ پروفيسرل پبلشر، ڪونه آهن، جيڪي
 هنن جا ڪتاب جهڙي ظاهر ڪن. نتيجي طور ليڪڪن
 کي خود ئي اشاعت جو ڪم، ڪرڻو پوي ٿو. پر
 پائڪ ورڪ جي ڪميءَ ڪارڻ ليڪڪن خود ڪتاب
 جهڙن کان چرڪن ٿا. انهيءَ مسئلي کي خيال ۾ رکن
 اڪادمي، ليڪڪن کي، سندن رچنائون ڪتابي
 روپ ۾ جهڙن لاءِ آرٽڪل سهايتا ڏيڻ شروع ڪئي
 آهي. راجستان جي رچناڪارن کي ڪتاب جهڙن
 لاءِ مالي امداد ڏني ويندي آهي، جنهن جي عيوض
 ليڪڪن کي ڪتاب جهڙي وچڻ کان پوءِ هڪ سو
 ڪاپيون اڪادميءَ کي ڏيڻ طور ڏيڻيون ٿيون.
 آهن. انهيءَ ريت اڪادمي جيڪي ڪتاب حاصل
 ڪندي آهي سي ٻارن جي پستڪالين، اسڪولن ۽
 ڪاليجن کي سوکڙي ڪري موڪليا ويندا آهن. هن
 ريت جو هيلٽائين ڪيترن ئي ٽوڙي جهڙن ليڪڪن
 لاپ ورڻو آهي.

(۴) ليڪڪن سيمپلر ۽ مشاعرا: سنڌي ۽ اشا ۽

ساختيم جي جدا جدا بهان تي ويچارن جي ڏي وٺ
 ڪرڻ لاءِ اڪادمي ۽ طرفان راجستان جي ليکڪن جا
 سيمينار ۽ مشاعرا رکڻ جو به ڪارڊ ڪيو وڃي ٿو.
 ان سلسلي ۾ آندهور، اجهور ۽ چوڏپور ۾ ليکڪ
 سيمينار ۽ اجهور ۾ مشاعرو ٿي چڪو آهي.

مٿين سرگرمين کان سواءِ سنڌي پاشا سيڪارڻ لاءِ
 تعليمي ڪلاس، آرٽڪل طور ڪمزور سنڌي ليکڪن
 کي آرٽڪل سهائتا، ڇهين معياري ڪتابن تي ان-ان
 هزار روپين جا روڪ انعام، پرسنل سنڌي هسٽرين جو
 سيمان ڪري کين ”سنڌي رٿن“ جو خطاب ڏيڻ
 ڪرڻ ۽ ساليانا جلسا ملهائڻ وغيره جهڙا اهم ڪارڊ
 اڪادمي ڪري رهي آهي.

گجرات ساهتيم اڪادمي

شروعات ۾ هيءَ اڪادمي صرف سنڌي ٻولي
 ۽ ساهتيم جي وڪاس لاءِ نه ٺاهي ويئي آهي تڏهن
 ا. هن هيلٽائين سنڌي ۽ جي وڪاس لاءِ سڀ کان
 گهڻو ڪم ڪري هڪ رڪارڊ قائم ڪيو آهي. هن
 جي اسٽاپنا ۱۷ جون ۱۹۸۲ تي ٿي. شروعات ۾ هيءَ
 گجراتي ساهتيم اڪادمي جي نالي سان وجود ۾
 آئي پر رٿ تي هن جو نالو بدلائي ”گجرات ساهتيم
 اڪادمي“ رکيو ويو. تڏهن کان هيءَ گجرات جي
 مڙني پاشائن جي لاءِ ڪارڊ ڪندي پيئي اچي جڏهن

پر آهن مکھ گجراتي، سنڌي ۽ اردو پاشاڻن لاء گھڻو
ڪم ڪيو آهي.

هن اڪادمي ۽ طرفان سنڌي ساهتيءَ ۽ پاشا جي
يهودي ۽ وڪاس لاء ڪيل ڪار به هن ريت آهن:
(۱) ليکڪن کي انعام ۽ گجرات جي ليکڪن
کي هيءَ اڪادمي جيترا انعام ڏيندي آهي، اوترا
انعام به ڪار اڪادمي يا سسٽم ۾ ڏيندي هوندي،
سنڌي ۾ هر سال ننڍا وڏا ڪل ۴۵ انعام اڪادمي ۽
طرفان ڏنا ويندا آهن. ڪهاڻي، ناول، ناٽڪ،
ايڪانڪي، مضمون، پاشا-وياڪوڻ، شعر، ساهتيءَ
وڙهڻ، جيوني ۽ سماج شاستر جهڙين صنفن مان
هر هڪ تي ٽي ٽي انعام، جنهن ۾ پهرائون
۱ هزار روپيا، ٻيون هڪ هزار روپيا ۽ ٽيون پنج سو
روپيا اهڙيءَ طرح ڪل ۳۰ انعام ڏنا ويندا آهن.
اهڙيءَ طرح ٻال ساهتيءَ تي وري ٻيا ۱۵ انعام ڏنا
ويندا آهن، جنهن ۾ پهرئين نمبر کي هڪ هزار روپيا،
ٻئين کي چار سو روپيا ۽ ٽئين کي چار سو روپيا ڏنا
ويندا آهن. اهي انعام ساهتيءَ جي پنجن شاخن لاءِ هڪ
ڪهاڻي، ڪوٺا، مضمون ۽ لوڪ ڪهاڻين تي ڏنا
وڃن ٿا. ههڙا ٽن گجرات جي تمام گھڻن ليکڪن
کي هن ريت انعام ملي چڪا آهن. سنڌي ۽
جيان اردو پاشا جي ڪتابن تي به اهڙا ۴۵ انعام ڏنا

وڃن ٿا.

(۲) دستخطن کي ڇهائڻ لاءِ امداد: اها س، فيلسوفي، وڳيان، ليڪڪيڊالاجي، مڊروگيان، سماج- شاستر، سمسڪرتي، ڪلا، پاشا ساهتير ۽ شاستر ۾ سڌوڏن وغيره جهڙن وشين تي لکيل دستخط ڇهائڻ لاءِ گهرائڻ جي ليڪڪن کي اڪادمي ۽ طرفان ڪل ڇهائي خرچ جو ۶۰ سيڪڙو (وڌ ۾ وڌ ۱۰ هزار رپيا) مالي مدد ڏني وڃي ٿي. ڪتاب جهڙا ڪان پوءِ ليڪڪن کي هر هڪ ڪتاب جون صرف پنج ڪاپيون اڪادمي ۽ کي پيمت طور ڏيڻيون ٿيون آهن. ڪتاب جي قيمت اڪادمي ۽ طرفان طئه ڪئي ويندي آهي. هن وجود ۾ ڪوٺا، ٽائڪي، ٽاول، آڪاٽي، جيون چرٿر، وڪاچتر وغيره جهڙي لسٽ ساهتير کي شامل نه ڪيو ويندو آهي. هن وجود جو لاپ وٺي گهرائڻ جي ڪيترن ليڪڪن ڪتاب ڇهيا آهن.

(۳) ترجمي لاءِ امداد: هن وجود هيٺ سنڌي پاشا مان ٽاول، ٽائڪي، گهاٽيون، ڪوٺا ۽ ايسڪائڪي وغيره جهڙيون لسٽ ساهتير جون وڃيائون ۽ ڪوچدا. ٽمڪ ڪتاب گهرائي پاشا ۾ ترجمو ڪرڻ لاءِ يا اهڙين گهرائي وڃيائون جو سنڌي ۽ ۾ ترجمو ڪرڻ لاءِ گهرائڻ ۾ رهندڙ يا گهرائڻ کان ٻاهر جي ليڪڪن / انوادڪن

کي آرٽڪ سهايتا ڏني ويندي آهي. هر هڪ ڪتاب تي چوٽي ۽ پٺيان ليل خرچ ۴-۷۵ سيڪڙو (وڌ ۾ وڌ پنج هزار روپيا) مالي مدد ڏني ويندي آهي ۽ بدلي ۾ ڇهه ڪتاب چون ۵ ڪاپيون بهت طور ورڻيون وينديون آهن. هن جو جدا هيٺ ڳجرائي ۽ مان سنڌي ۽ سنڌي ۽ مان ڳجرائي ۽ انوار ليل سوين ڪتاب چوڻي ظاهر ٿيا آهن.

(۴) سنڌي ساهتيه سيمپڊار: اڪادمي ۽ طرفان جدا جدا موقعن تي ساهتيه سيمپڊار پڻ سڏايا ويندا آهن. هيلٿائين اهڙا سيمپڊار آڏهور ۽ اڏوڏا ۾ ٿي چڪا آهن.

مٿين چونڊائين کان سواءِ سنڌي ساهتيه جي بزرگ ساهتيهڪارن جو سڌمان، آرٽڪ طور پڻي پيل ليکڪن کي مالي مدد، اٽلپ ڪتاب وري ڇهائڻ لاءِ سڌتائين کي آرٽڪ سهايتا، سنڌي ٻولي ۽ جا ڪلاس هلائڻ لاءِ مدد اسڪول ۽ لئبررين کي سنڌي ڪتاب خريد ڪرڻ لاءِ مدد ڏيڻ وغيره جهڙيون چونڊائون ۽ اڪادمي ۽ طرفان هليدڙ آهن.

ڳجرائي ساهتيه اڪادمي ۽ طرفان ڳجرائي ۽ هر هڪ معياري ماهوار ادبي مڙن ”شيد سرشتي“ شايع ٿيندڙ آهي. سنڌي ۾ ”ادبي چمن“ نالي هڪ سالهه رسالو شروع ڪيو ويو آهي.

ياد رهي ته ڳجرائي ساهتيه اڪادمي ۽ کان اڳ.

سنڌي ساهتيءَ ۽ ادبيءَ جي وڪاس لاءِ مٿين
 وجودن مان ڪي وجودن کجرات سرڪار جي
 ”ڊائريڪٽوريٽ آف ليٽريچر“ جي زير سامع
 هليدڙ هيون کجرات ساهتيءَ اڪادميءَ جي استايفدا
 لڳ کان پوءِ اهي وجودن اڪادميءَ کي سونهيون
 ويون. ۱ اپريل ۸۷ع کان سنڌي پاشا لاءِ اليڪ سنڌي
 اڪادميءَ جي رچنا ڪئي ويئي آهي ان ڪري
 هينئر اهي وجودن سنڌي اڪادميءَ کي سونهيون
 ويون آهن.

هتي پرديش سنڌي ساهتيءَ اڪادمي
 هن اڪادميءَ جي رچنا ۲۹ نومبر ۱۹۸۳ تي ٿي.
 هن اڪادميءَ جي وڌان موجب مڌر پرديش جو مکيه
 مٿي ان جو چيئرمين ٿي رهندو آهي. ايم. بي.ءَ
 ٻين ساهتيءَ ۽ ڪلا جي اڪادمين مان به هڪ هڪ
 عرصي، هن اڪادميءَ جي مهمر طور ڪندو ويندو آهي.
 اڪادميءَ طرفان وقت به وقت سنڌي ساهتيءَ
 تي سمجهدار رکيا ويندا آهن. نون اسٽنڊنگ ليڪڪن
 کي ترتيب ڏيڻ لاءِ ورڪشاپ ٺڳ رکيا ويندا آهن.
 رانهور، سانچي، انڊور، بلاسهور ۽ ٻين شهرن ۾
 هيلٿين اهڙا سمجهدار ۽ ورڪشاپ رکيا ويا آهن.
 سنڌيءَ ۾ شايع ٿيل ڪتابن مان هڪ معياري ادبي
 ڪتاب کي هر سال العام ڏيڻ جي رچنا به هليدڙ

آهي. ليڪڪن کي ڪتاب ڇهائڻ لاءِ مالي مدد ڏيڻ وڌيڪ آهي.

سينٽرل هندي ڊائريڪٽوريٽ (سنڌي يونٽ)
 پارس سرڪار جي تعليم کاتي جي ڊاڪٽر هي ڊائريڪٽوريٽ هندي ٻاشا جي وڪاس جي ڪارڻ ۾ ٺهيل آهي. سنڌي لاءِ ڪوالبڪ بورڊ يا ڊائريڪٽوريٽ نه هجڻ ڪري سنڌي ٻاشا جي جوابداري به هن ئي ڊائريڪٽوريٽ کي سونپي وئي آهي. سنڌي لاءِ پوءِ ٻه ٽيون گهڙڻ ۽ انهن جي باري ۾ ويجهڙون ڇي ڏي وٺ ڪرڻ لاءِ هڪ صلاحڪار سميٽي مقرر ڪئي وئي آهي. هيءَ ادارو سنڌي ٻولي ۽ ساهتيءَ جي وڪاس لاءِ گهڻو ئي سٺو ڪارڻ ڪري رهيو آهي. ان جي طرفان هيندڙ مختلف پوءِ ٻه ٽيون هيندڙ آهن:

- (۱) معياري ادبي ڪتابن تي انعام: ڊائريڪٽوريٽ طرفان پارس جي سنڌي ليڪڪن وٽان ڪتابن جون داخلاون گهرايون وينديون آهن، جن مان بهترين ٻه ٽي ڪتابن تي هر سال ادبي-ادبي هزار رپين جو انعام ڏنو ويندو آهي. هن پوءِ ٻه ٽيون ڪيترن ئي ليڪڪن کي هيندڙن انعام ملي چڪا آهن.
- (۲) وڏي تعداد ۾ ڪتابن جي خريداري: سنڌي ۽ ٻين ڪتابن جي وڪري جي مسئلي کي خيال ۾ رکن،

ليڪڪن ۽ پرڪاشڪن کان سندس شايع ٿيل ڪتابن مان هر هڪ جون ۲۰۰ ٽائين ڪاپيون ۲۵ سيڪڙو لاءِ سان خريد ڪيون وينديون آهن. هن پوڄا جي عمل ۾ اچڻ کان پوءِ سنڌي ۽ ڳوٺي تعداد ۾ ڪتاب جهڙا لڳا آهن.

(۳) ساهتيه ورڪشاپ: سنڌي ۽ جي نون ۽ آسرنڊڙ ليڪڪن کي ساهتيه سرچڻ ڪرڻ جي ڏس ۾ مارڪ ڊرشن ڏيڻ لاءِ جدا جدا شهرن ۾ ورڪشاپ رکيا ويندا آهن. هيٺائين ڪهاڻي، شعر، ٽانڪ، تنقيد، انواد ۽ ٻال ساهتيه وغيره جهڙين صنفن تي رکيل ورڪشاپن ۾ حاضر رهي ڪيترن آسرنڊڙ ليڪڪن رهبري حاصل ڪئي آهي.

(۴) سماروھ ۽ سيمينار: ڊائريڪٽوريٽ طرفان سنڌي ۽ جي سرمور ساهتيه ڪارن جي جيوني ۽ وڇڻائن جو کوجنالڪ اپياس ڪرڻ لاءِ سماروھ رکيا ويندا آهن. هيٺائين ڊاڪٽر گر بخشاڻي، شاھ، سامي، بهوس ۽ اوائلي دور جي نثر نويسن تي اهڙا سماروھ رکيا ويا آهن. ساڳيءَ طرح ساهتيه جي چند چاڻ ۽ اپياس لاءِ مختلف ٻھن تي پارٽي جي ڪيترن شهرن ۾ ساهتيه سيمينار پڻ رکيا ويا آهن. مٿين پوڄائن کان سواءِ سڌا ۽ ڪارگر ڪتاب لکائي ڇهائڻ، انواد ڪرائڻ، اٽلپ ڪتاب وري

جهاني جهڙيون وجودتون به ڏاڏاڪٽوريٽ طرفان اڳ
هلائيندڙ هون جي هينئر بند آهن.

مهاراشٽر راجيڙ سنڌي ساهت اڪادمي

هن اڪادميءَ کي وجود ۾ آڻي اڃا به ٽي سال
ليا آهن. انهيءَ عرصي ۾ هن اڪادميءَ طرفان ڪي
وجودتون ٺاهيون وڃن آهن جن تي عمل اڃا باقي
آهي. سنڌي ٻوليءَ جي وڪاس لاءِ اڪادميءَ
هينئون پروگرام رٿيو آهي جو ”سنڌي ٽائيمس“ جي
۳ نومبر ۱۹۸۶ جي انگ ۾ ظاهر ڪيو ويو آهي:

(۱) مرثي ٻوليءَ جا ڪتاب سنڌي ٻوليءَ ۾ ۽
سنڌي ٻوليءَ جا ڪتاب مرثي ٻوليءَ ۾ ترجمو
ڪرايا ويندا ۽ انهن جي اشاعت لاءِ گرانٽ ڏني
ويندي.

(۲) ايس. ايس. سي. هار سيڪنڊري، بي.
اي (سنڌي مکيه و شهر) ۽ ايم. اي. (سمهورن
سنڌي) ۾ سنڌي و شهر ۾ گهڻي ۾ گهڻيون مارڪون
ڪٽيندڙ وڏا رهن کي هڪ هڪ هزار رپيا انعام ڏنا
ويندا.

(۳) هڪ جه. ماهي مڙن جهاني ويندي.

(۴) سنڌي ليکڪن ۽ شاعرن کان انجمن
رچنائون گهرائي، انهن مان معياري رچنائون جي
چونڊ ڪري، انهن جي جهاني لاءِ ليکڪن ۽ شاعرن

کي مالي مدد ڏني ويندي، جا چټائيءَ جي خرچ
جي ۷۵ سيڪڙو تائين هوندي.

(۵) رجسٽر ٿيل يا تسليم ٿيل ساهتيڪ / ڪلچرل
سٽيشن، ڪاليجن جي ساهتيڪ سرڪل وغيره کي
مشاعرن، ٽائڪن، سيمينار يا ٻيا کي ادبي / ڪلچرل
پروگرام ڪرڻ لاءِ گرانٽ ڏني ويندي.

(۶) رجسٽر ٿيل يا تسليم ٿيل تعليمي / ادبي
سٽيشن کي سنڌي ٻولي سيکارڻ جا ڪلاس هلائڻ
لاءِ گرانٽ ڏني ويندي.

(۷) سنڌي ٻوليءَ سان جڏي واراڻي ٿا
وقت بوقت سيمينار، سهڙا، ڪانفرنسون يا ٻيا
ڪيا ويندا.

(۸) پرنٽ ليکڪن ۽ شاعرن سان ادبي گڏجاڻيون
ڪيون وينديون.

(۹) سنڌي دستڪالين کي ڪتابن، مخزنن خريد
ڪرڻ لاءِ گرانٽ ڏني ويندي.

(۱۰) ڇهه ڪتابن مان سڀ کان معياري ڪتاب
جي چونڊ ڪري ان جي ليکڪ کي ڏهن هزارن
روپين جو انعام ڏنو ويندو.

(۱۱) ڪنهن به ليکڪ يا شاعر جو سندس سنڌي
ٻوليءَ سان جڏي ڪيل خدمتن عيوض سڀني
ڪيو ويندو.

(۱۲) گهر جاڻو ليکڪن ۽ شاعرن کي مالي مدد
ڏني ويندي.

(۱۳) ليکڪن، شاعرن ۽ ودوانن کي سنڌي
ٻولي / ساهت بابت ڪوچمانڪ ڪاربه ڪرڻ لاءِ
مياوشپ ۽ وضيفو ڏنو ويندو.

بين راجين ۾ سنڌي اڪادميون

پارڪ جي ڪن پرائين ۾ پراڻا ليل سنڌي اڪادمين
جيان اتر پوريش ۾ به سنڌي اڪادمي جي استاڻدا
جي پڌرائي ٿي چڪي آهي پر ان بعد ان جو ڪو
سماچار ڪونهي. دهليءَ ۾ به سنڌي اڪادميءَ جي
استاڻدا لاءِ زوردار گهر ٿي رهي آهي. جولاءِ ۸۵ ۾
دهليءَ جو چيف ايگزيڪيو آف ڪائونسلر پروسس
چندر هڪ سوال جي جواب ۾ ميٽرو پولين ڪائونسل
اڳيان اها ڳالهه ظاهر ڪري چڪو آهي ته سنڌي
اڪادميءَ جي استاڻدا اليمسٽريشن جي زار وڃار آهي.
پارڪ ۾ سنڌي اڪادمين جي ٺهڻ کان پوءِ ڏنو
وڃي ته سنڌي ٻولي ۽ ساهت جي چڱي ترقي ٿي
آهي. سنڌيءَ ۾ هر سال جهڙي تعداد ۾ ڪتاب
چھڻا لڳا آهن، سمجهار - ورڪشاپ ٿي رهيا آهن
۽ ليکڪن کي عام اڪرام ملي رهيا آهن. ڪيترا
نوان ليکڪ به اسريا آهن. ان طرح ڏسبو ته پاشا ۽
ساهت جي وڪاس جو ڪم نه گهڻو ٿيو آهي پر

اڪادمين جي ڪارڻ اسان جو پنهنجي ٻوليءَ سان
 ٺاڻو وڌو آهي وڌيڪ گهرگهلو ٿيندو. اڳي سنڌي
 ليکڪ پنهنجي ٻوليءَ سان جذباتي ٺاڻو جوڙي ادا
 ڪنهن سوارث وغيره جي جهڪو ڪم ڪندا هئا
 نهن پر هنن جي سڃي لکن، مائر پاشا لاءِ موهه ۽
 شرڏا وغيره به شامل هئا پر ڪٿي جو ڪٿور وڌيڪ
 معيول خيز بڻجي پيو آهي.

ڪيترن اڪادمين جي مدد سان نوان ليکڪ به
 امام گهڻا ميدان ۾ آيا آهن. انهن ڏسڻ ۾ آيو آهي ته
 هڪ نئون ليکڪ جڏهن جنم وٺي ٿو ته ان جي
 بدوان هڪ ٻانڪ ختم ٿئي ٿو. انهن سنڌي ۾ جنم
 ڄمڻ نوان ليکڪ اُڀرندا آيا آهن نئين نئين ٻانڪ ختم
 ٿيندا ويا آهن نتيجي طور ساهتيه جي وڪري جو
 وڌي ۾ وڏو مسئلو اچي سامهون اينو آهي. ڪنهن
 به اڪادميءَ سنڌي ساهتيه جي وڪري کي هٿي
 ڏيڻ لاءِ ڪا به گهٽ ڪوشش نه ڪئي آهي. صرف
 سينٽرل هيندي ٻولي ڪٿور ٻيٽ ليکڪن کان ڏيڻ به
 سؤ ڪاپيون خريد ڪري آي جنهن جو مقصد سنو
 هوندي به ان جي ڪارڻ سنڌي ڪتابن جي وڪري
 جي رهي سهي عزت به وڃڻ لڳي آهي. ان
 دسر جي خريداريءَ ڪارڻ ڪتابن جون قيمتون چوٽ
 چڙهي لڳيون آهن نتيجي طور عام پالڪن جي پوڄ

کان ڪتاب آڃا ۾ دور لڳا آهن ۽ انهيءَ ڪارڻ
 ٻاهر ڪتاب جي هڪ ڪاپي ۾ وڪامي لڳي سگهي.
 اڪادمين جون ڪيتريون پوجدائون سٺيون ۽
 ڪارائتيون هوندي ۾ آڃا انهن کي صحيح دشا ڏيڻ
 تمام ضروري آهي. مثال طور:

سڌيءَ ۾ ڪا به هڪ سٺي ۽ مستي مخزن نڪرڻ
 تمام ضروري آهي. تمام وڃي قيمت رکي ان
 کي عام پالڪن تائين پهچائڻ تمام ضروري آهي.
 بلڪل ممڪن ۾ مخزن ورهائڻ يا لاڳت کي ڏيان ۾
 رڪي مخزن جي وڏي قيمت رکڻ ان جو حل نه
 آهي. ان لاءِ جيڪو ٻين پوجدائن جي پٺيان خرچ
 ڪجي ٿو تنهن ۾ ڪتر آڻي مخزن جي پٺيان خرچ
 ڪيو وڃي ۽ ان جي تمام وڃي قيمت رکي، سهڻي
 ايڊنگ سان عام سڌين تائين پهچائي وڃي. اها
 مخزن ماهوار، ٻماهي يا ٽماهي ٿي سگهي ٿي.

ٻال ساهتي، ڏانهن ۾ اڪادمين جو جوڳو ڏيان
 ضروري آهي. هڪ اڌ اڪادمي ۽ ان طرف اوڻو
 گهڻو ڏيان ڏنو آهي پر ان ڏس ۾ آڃا ۾ وڌيڪ
 ڏيان گهريل آهي. ٻال ساهتي، سموري ادبي سرگرمين
 جو بنياد آهي. انهيءَ بنياد کي پڪڙي اسان کي
 ڪم ڪرڻ گهرجي ان لاءِ سٺو، سندر ٻال ساهتي
 ڪيڏا لاءِ ليکڪن کي پروڙسهن ملڻ گهرجي، رنگين

اصواريون سان ڪتاب ڇپائڻ جو مشغوليون ٿيڻ
 گهرجن. ممڪن هجي ته ٻارن لاء به هڪ سهڻين
 رنگين اصواريون سان سينگاريل هڪ مڙن ڪٽڻ
 گهرجي جيڪا آفسيٽ ٿي ڇپائي ٻارن جي اڳيان
 آڻجي.

سنڌيءَ ۾ الفابيٽ جو هڪ صحيح ۽ مڃيل
 سلسلو به موجود ڪونهي. هر ٻرانت ۽ هر شهر ۾
 هرڪو اڌياڻڪ پنهنجي پنهنجي سلسلي موجب
 الفابيٽ پيو سيکاري. هر هڪ ٻرانت جي درسي
 ڪتابن ۾ به الفابيٽ جو نمونو ٻيو ٻيو ڏنل آهي. ان لاء
 به مرڪزي سطح تي ودوانن جي هڪ گهير ميٽنگ
 ٿيڻ ضروري آهي جتي هڪ گڏيل فيصلو ڪري،
 الفابيٽ جو هڪ ئي نمونو مقرر ڪرڻ گهرجي ۽
 سڄي هندستان جي تعليمي سندسٿانن کي ان کان
 واقف ڪرڻ گهرجي. ان لاءِ اڪادميون گڏجي ان
 نموني جي هڪ بئڪ جو آڇوڻ ڪري سگهن ٿيون
 جنهن ۾ پاشا وگيان جي سڀني مڃيل ودوانن کي
 گهرائڻ ضروري آهي. ٻه ڪشدرين ۾ لفظ ڳولڻ لاءِ
 الفابيٽ جو هڪ ئي مڃيل نمونو به ضروري آهي.
 اڪادمين طرفان ڪتاب ڇپائڻ لاءِ ليکڪن کي
 امداد نه ڏني وڃي ٿي پر ڪتاب جي قيمت ئي
 انهن جو ڪوبه ضابطو (هڪ اڌ اڪادميءَ کي ڇڏي)

ٺٽو رهي، ۽ ٻيون جي ڪارڻ لڳ ڀڳ ڪتاب جي قيمت
 من ماني وڌي ان کي مهانگو بڻائي ٿو. ڪن هٿن
 لڳ ڀڳ سهايتا مليل ڪتاب پر اشتها رڻ وجهن ٿا تڏهن
 ان جي قيمت ايتري نه وڌي ٿا رکن جو عام ماڻڪ
 ٽالين پوئو مهال آيو پوي. ان لاءِ مالي سهايتا جي
 ٽيڪس ۾ ٿوري سختي آڻي، ڪتاب جي قيمت
 واجب رکن جو سڌائڻ اڀار وڃي.

اڪادمين جو ڪاروبار هلائڻ لاءِ ٿاڦيل ميمبرن
 تي هيٺائين گهڻو واد واد هليدو آيو آهي. ڪي
 اعتراض صحيح نه هوندا نه ڪي غلط نه هوندا پر
 اهو ضروري آهي ته جيڪي به ميمبر ٿاڦن ٿا ان کي
 ساهتيه ۽ ٻوليءَ جي واڌاري لاءِ ٽيون ٽيون پوجا ٿي
 سوچڻ گهرجن، جن ذريعي صرف چند شخصن کي
 لاپ ملڻ بد ران سموري سڌي جانيءَ کي فيض رسي.

سنڌي ۽ ۾ پستڪ پرڪاشن

پارٽ جي سڀني ننڍن وڏن ٻولين سا گڏوگڏ انگريزي ۾ انيڪ ڪتاب ڇپجن ٿا. ڪيترن پرائيويٽ پبلشرن سان گڏ پارٽ سرڪار جا ڪي ادارا به انهن ٻولين ۾ ڪتاب ڇپائين ٿا. دنيا ۾ پستڪ پرڪاشن جي خيال کان اسانجو ديش ٽهون نمبر اسٽان رڪي ٿو. جڏهن ته آدمشماري جي خيال کان اسانجو ديش دنيا ۾ ٻيون نمبر آهي. اهو ڏيکاري ٿو ته اسانجي ملڪ ۾ ماڻهن کي ڪتابن سان اهڙو لڳاءُ ڪونهي. آدم جي واڌ سان گڏ ڪتاب ڇپجڻ جو انداز به وڌيڪه ٿي. پر وڏو ڪونهي. اهي انگ اکر ڪتابن جي ٽائيملن اوسار طئه ٿيل آهن. جيڪڏهن ڪا به ڪتاب جي تعداد جي خيال کان ڏسبو ته اڃا به وڌيڪ نرا شايد ڪا ٻه ڳالهه ڏسڻ ۾ ايندي. ڇو جو وڏين گهڻو ڪري ۾ ڪنهن به ڪتاب جون گهٽ ۾ گهٽ ۲۵ هزار ڪاپيون ڇپجنديون آهن. ڪن ڪتابن جون ڪاپيون ٻنهن ٽن ٽائين به هونديون آهن. ٻئي طرف اسانجي ديش ۾ ڪنهن به ڪتاب جون هڪ هزار کان ٻن هزارن ٽائين ڪاپيون مس ڇپجنديون آهن. سنڌي ۽ ۾ ان کان به تمام گهٽ! انگريزي ڪتابن جي ڇپائيءَ ۾ اسانجو ديش ٽيون نمبر آهي. انگريزي پاشا جي ملڪن آمريڪا

۽ پوئين کان هو ۽ اسان وٽ ئسي انگريزي ڪتاب وڌيڪ ڇوڪرن لاءِ انگريزي ۽ جهڙي وڌيڪي پاشا ڳالهائيندڙن جو انداز ڇڏي ڏيڻ، پر تمام پورو هجي، اتي انگريزي ڪتابن ۾ اهو وڌيڪو نمبر بهي! اهو ڏيکاري ٿو ته اسان وٽان انگريزي ۽ جو شوق اڃا وڌيڪو نه.

اسانجي ڏيڻ ۾ انگريزي ڪتاب ڇپيندڙ پرائيوٽ پبلشر ۽ آهڻ ۽ سرڪاري سسٽائون ۽ آهڻ. اهي هر سال ڪتابن جي وڌيڪن ۾ روانگي ۽ ڪن لاءِ سال ۱۹۱۳-۸۴ ۾ پارس مان ۲۰ ڪروڙ روپين جا ۽ سال ۱۹۸۵-۸۶ ۾ ۲۴ ڪروڙ روپين جا ڪتاب وڌيڪ ۾ وڪرو ڪيا ويا. افسوس جو انهيءَ روانگيءَ ۾ سنڌي ڪتابن جو ڪو نالو نشان ڪونهي. جڏهن پنهنجي ڏيڻ ۾ ئي سنڌي ڪتابن جو وڪرو بالڪل نه جهڙو آهي، اتي وڌيڪن ۾ روانگيءَ جي آشا رکڻ اڃائي آهي.

اها هڪ حقيقت آهي ته اسانجي ڏيڻ ۾ سنڌي ڪتابن جي پوري ۽ مٿي ۾ حالت ۾ آهي. ڏينهن پوءِ ڏينهن حالت وڌيڪ خراب ٿيڻي وڃي. ڪتابن جو وڪرو گهٽجندو پيو وڃي. انهيءَ اسٽيٽيڪ مان سنڌي ٻوليءَ جي ڪتابن کي ٻاهر آڻڻ لاءِ سميتل هيندي ڊائريڪٽوريٽ وڏي تعداد ۾ ڪتابن

جي خريداري ڪرڻ شروع ڪئي آهي. خدا هڪري
 حالتون سڃاڻون ٿين پر جيستائين ماڻهن ۾ پنهنجي
 ٻوليءَ لاءِ ڪو پيار ناهي تيستائين اهڙيون اوجھائون
 نه اچيون آهن.

ورهائي ڪـانـوءَ سنڌي ساهتيءَ ڇهائيون جون
 مشغوليون ڪندڙ انيڪ پوکاشن سنڌائين ۽ انهن
 جي ٻانڀڪارن کي وسارڻ هٿ پهچاءُ نه ٿيندو. هري
 مونواڻي ڪونج پبليڪيشن دواران تمام گھڻا سهڻا
 ادبي ڪتاب ڇهائي سنڌي ادب جي گھڻي شيوا
 ڪئي آهي. ڪونج جي ڪيترن ڪتابن کي مرڪزي
 ساهتيءَ اڪاڊميءَ جا انعام مليا آهن. هندستان ڪتاب
 گھر وارن سماجڪ ۽ جهون اڀيوگي ڪارائتا ڪتاب
 ڇهايا آهن ته پارس جيون ساهتيءَ مدخل جي ڇپائيندڙ
 لعلواڻيءَ هر طرح جا ناول ڌرمي ڪتاب، ڪهاڻين
 جا مجموعا وغيره ڇهائي عام ماڻهن ۾ ساهتيءَ جو
 شوق هاڳالڻ جي ڪوشش ڪئي آهي. سنڌي ٽائيمس
 پبليڪيشن طرفان به سال ۾ چار پنج سڌا شاندار ۽
 معياري ڪتاب ڇهايا ويندا آهن. احمدآباد جي شهر
 رام ڪهاڻيءَ نه هوندا ساهتيءَ ملها طرفان هر ننڍي
 وڏي ليکڪ جا سؤ کان وڌيڪ ڪتاب ظاهر ڪيا
 آهن ۽ گلستان پبليڪيشن جو به سربرسف پڙهي ٻارن
 لاءِ سوين ڪتاب پيش ڪيا آهن. انسرا پبليڪيشن

اعمدآباد طرفان بدجهه کان وٺي ڪتاب ڇپيا آهن.
 ڪيترائي جي خيال کان سڀ ڪسان سندس ڪتاب
 ڇپائي پڌرا ڪرڻ ۾ اچيو جي هري همعاليءَ کي
 داد ڏيڻو پوندو. هن اڃا پبليڪيشن جي سامهه
 هيٺ تعداد جي خيال کان ٿوري مهينن ۾ بهترين
 ڇپائي، پوهڪ، پائيدار ۽ وغيره وارا ڪتاب ڇپائي
 نالو ڪڍيو آهي. انهن دنيا طرفان انهن صاحب ۾
 انيڪ ڪتاب ڇپائي ظاهر ڪيا آهن.

انهن پبليڪيشن ڪان سواءِ ٻين ۾ ڪن دستائن
 جو سنڌي ساهتيه ڇپائڻ ۾ اهم رول رهيو آهي پر
 وقت جون چوٽيون کائي، اهي هينئر پڌر ٿي چڪيون
 آهن. جيڪي ڇاپو لا جو سهڻي ڪتاب گهر، جيڪي
 آڏواڻيءَ جون گهاٽي ۽ پويان پبليڪيشن، لويج
 پارواڻيءَ جي آرڪس پبليڪيشن، لعل پشمن جي پره
 قتي، گروپي آڏواڻيءَ جي ساهتيه ڌارا، بهاري ڇاپوڙا
 جي سرگرم ساهتيه، راجن ڇاپو لا جي ميرج ساهتيه، مالها
 وغيره اهڙيون پبليڪيشن آهن جن ڇڏا ڪتاب
 ڇپائي پويءَ سان وڏو وڙ ڪيو آهي. پر هينئر اهي
 پڌر آهن. اها به ڪيترائي ڏها وڏا پبلشر هوندا، جيڪي
 ڪي قدر اڳتي هلي رڪجي ويا هوندا، اهو رڪجي
 ۽ وري اٽل يا ٽون جي پيدا ٿيڻ جو سلسلو هلندو
 نٿو اچي. ان هوندي به انهن ڇوڻ ۾ ڌرو ۽ وڌاڻ

۱. ٿيندو ۽ همدئي ۾ ڪتاب ڇهائڻ جي جوابداري
 مکيه طور ليکڪن پئي نڀاهي آهي. مٿي ذڪر ڪيل
 چالو يا بند ٿي ويل پبليڪيشنس مان ڪن جا مکيه
 هون ڪرڻا ليکڪ ٿي ڏسڻ ۾ ايندا. انهن کانسواءِ
 ٻارن ۾ پکڙيل ٻيا به سنڌي ليکڪ پنهنجي هـ-ڙان
 پتسا ڪڍي ڪتاب ڇهائيندا رهيا آهن. ڪتابن جي
 ڇپائيءَ سان گڏوگڏ وڪري جو جهڊجهٽ به جڙيل
 آهي. ٻارن جي بي ڪنهن به مکيه ٻوليءَ سان اهڙي
 ويدن نه هوندي، جهڙي سنڌيءَ سان آهي. ليکڪ
 مان ٿي پبلشر جو رول ادا ڪندي پنهنجي اخلاقي
 ڪار به سان ايترو نٿو نڀاهي سگهي جيئن وڪيس
 نڀاهڻ کپي. ڪتابن ڇهائڻ جي مشغولي پروفيشنل
 نه رهي آهي. ان ۾ ڪجهه حاصل ڪرڻ بدران وڃائڻ
 جو به وڌيڪ ڊپ آهي. انگري ڪو به انهيءَ کي
 ڏنڌي جي مقصد کان اپنائڻ لاءِ چاهي. دعوتون به
 وڌيڪ آهن. اشتهارن کان سواءِ چوٽڪارو ڪونهي
 وڪري جو ڪو به بندوبست ڪونهي ڪي به ائمرائون
 ڪونهن، جيڪي اڳي هون سي هينئر بند ٿي چڪيون
 آهن. ڪنهن به سنڌي ڪتاب خريد ڪرڻ جو
 چاه ڪونهي اهڙي خشڪ والارڻ ۾ سنڌي ڪتابن
 جي مستقبل جو آئيندهه ڏاڏو ڏسڻ ۾ اچي ٿو.
 البت سرڪاري سهائتا سان ڪتاب ڇهائڻ جي پروڙي

زور شور سان چالو آهي. گهرائت ساهتي. اڪادمي ۽
 راجسٿان سنڌي اڪادمي کان مالي مدد وٺي
 ڪيترن ليکڪن ڪتاب ڇپايا آهن. اڄوڪي مالي مدد سان
 ڇپايل ڪتاب به ليکڪن جي گهرن ۾ آيا نه ڇڪه.
 سڙائي وينا آهن. يا مڻس ۾ وراڻجي واه واه حاصل
 ڪري رهيا آهن.

سنڌي ڪتابن جي وڪري جي اهڙي گهٽت
 حالت جا ڪهڙا ڪارڻ ٿي سگهن ٿا؟ منهنجي خيال
 موجب ڪجهه ڪارڻ هي آهن: [۱] سنڌين ۾ پنهنجي
 ٻوليءَ جو ساهتيو خريد ڪري پڙهڻ جي ڀاڱا تمام
 گهٽ آهي. [۲] هنن ۾ مڻس ۾ به تمام گهٽ في
 ڏينهي به ڪتاب پڙهڻ جو چاه يا ان لاءِ وقت ڪونه
 آهي. جي منجهن چاه هجي ها ۽ وقت ڪڍي
 لڳوريءَ ۾ وڃن ها ته سنڌي لڳوريون پويان پساه
 نه کڻن ها. [۳] ڪتابن جون قيمتون به گهڻيون آهن.
 اڪري خريدار پالڪن جي منهن موڙڻ کي ان خيال
 کان ڏوه لڳو ڏينهي سگهجي. هتي اها ڳالهه نوت
 ڪرڻ جهڙي آهي ته ڪتابن جون قيمتون بهن ٻولين
 ۾ به اڀرست کي جهڙڙ آهن. سنڌي ساهتيو ان
 بيماري کان چٽل نه آهي. [۴] ڪتابن جي ڇپائي،
 گهٽ آڻ، پاليدنگ سان گڏ معيار به ڪافي پئجي
 آهي. [۵] پالڪي ليکڪ سڏائي، ڪتاب ڇپائڻ لاءِ

ميدان ۾ گهڙي پوڻ وارا جهجهڙا آهن جهجهڙي ٻالڪن
 کي اهڙن ڪتابن مان ڪو آئند نه اچڻ سڃاڻي ٿو آهي.
 ڪن اخبارن ۽ مخزنن ۾ به اڃا به سڃاڻا واد واد جهڙي
 ٻالڪن جو چاچو گهٽايو آهي. [۶] ڪتابن جي وڪري
 جو ڪوبه بندوبست ڪونهي. ڪي ليکڪ پنهنجي
 رائي رسائيءَ سان پنهنجي شهر ۾ ڪتاب جون ڪجهه
 ڪاپيون وڪڻندا هوندا. هندي ڊائريڪٽوريٽ وارا
 به ڪجهه ڪاپيون خريد ضرور ڪن ٿا پر انهيءَ سان
 مسئلي جو خاطر خواه حل نٿو ملي. [۷] ڪتابن جي
 پرچار ۽ ڦهلاءَ لاءِ ڪي به اوجھون نه آهن. نه ڪڏهن
 سنڌي ڪتابن جا ميلا لڳن ٿا. نه سنڌي ادب
 جي ڪو آپريٽو سوسائٽي آهي. نه ليکڪن جي ڪا
 بخشي سندس آهي. اهڙين حالتن ۾ پرچار ۽ ڦهلاءَ
 جون مشغوليون ئي نٿيون ٿي سگهن. اهڙا ٻيا به
 ڪي ڪارڻ ٿي سگهن ٿا.

دش ۾ سنڌين جو تعداد ۲۵ لک ٻڌايو ويو آهي.
 ڪن جو رايو آهي ته سنڌين جو تعداد اٽڪان
 به وڌيڪ آهي. تنهن هوندي به سمجهڻي ڪٿي ته
 ۲۵ لک سنڌي دش ۾ رهن ٿا. انهن ۾ سڄاڻيڪ ٻار
 به شمار ٿيل هوندا. ڪيترا سنڌي اهڙين ايراضين ۾
 به ڇڏوڇڙ رهندا هوندا، جتي ڪو سنڌي اسڪول
 نه هوندو. ڪي وري سنڌي استين ۾ رهندي به

سنڌي نه ٻڙهيا هوندا. انهن کي پاسيرو رکندي
جيڪڏهن ۲۵ لکن سنڌين جي ۲۵ ٻئي يعني فقط
هڪ لک سنڌي مهدي ۾ صرف پنج رپيا نه ساهتيه
ٻي خرچ ڪن نه مهدي ۾ جيڪر پنج لکن جا ۶
سال ۾ ۶۰ لکن رپين جا ڪتاب وڪامن!

جيڪڏهن اسان کي پنهنجي ٻوليءَ سان ٿورو نه
پيار آهي ته هر مهدي گهٽ ۾ گهٽ پنج رپيا ساهتيه
ٻي ضرور خرچ ڪرڻ گهرجن.

هند-سنڌ جا خوشگوار ٿالا نه ٻڌي ملڪن جي
سنڌي ساهتيه کي وڏي هٿي ڏيئي سگهن ٿا. گهڻا
سال اڳ ٻڌي ملڪن ۾ ٽال جا نرخ ايترا نه گهٽ
هئا جو ڪتابن جي مٿاسا سولائي ٿي سگهندي هئي
پر هينئر وڏا اگه هڻڻ ڪري ڪتابن جي قيمت
جيئريون اڪليون لکڻ ٿيون انهن ڪري سڀاويڪ
ڪتابن جي ڏي-وٺ ٿي ئي سگهي.

ڪي نه ڪي ڪارگر رٿائون ٺاهي سنڌي ڪتابن
جي مشغولين کي هٿي ڏيڻ جي سخت ضرورت
آهي. ●

هوندراج بلواڻي ۽ جو ادبي خزانو

سنڌي ۾

ادبي جائزو (چنڊ چاڻ)،
هڪ مرڪب، لڙڪي ۽ هوءَ
روني ويندي، چتو ماڻهو،
قيدل ٿيل روشنيءَ جا ٽڪرا،
گرم ماس جا - وڌاگر (ڪهاڻين
جا مجموعا)، ٻال ساهتيءَ جو
وڪاس، ٻارن جا لوڪ گيت
(ٻال ادب تي نظر ٿاڻي)،

شراپي نگاهون، هوءَ اي وفا هئي (ترجمو ٿيل ناول)
بنيدهو پرائوڊرڊ (چيخوف جي ڪهاڻين جو ترجمو)، جگر
جو ٽڪر (وڌيشي ڪهاڻين جو ترجمو)، ذهين جو نوت،
راجوءَ جي ٽوپي، ڪاڪو ڪوڏومل، بهوءَ جو پيارو موليٰ،
جادو نگري، چوٿون ٻانڊو، گيان جو خزانو، ڪٽمڙا
ڪوئي لڏي هڻڻ ڳڙي، ٻارن جو گجرو پاڻي (ٻال ساهتيءَ ۽
ٻيا چاليهارو ڪتاب.

گجراتي ۾

جهرا وگرنا مانوي (ڪهاڻين جو مجموعو)، چوٿو واندرو
(ٻال ڪهاڻين جو مجموعو)، ٻارن جو پرتيڊب (وشو پاڻيا
جي ناول جو ترجمو).

هندي ۾

سڪي سمسار (بالغ تعليم)، پٿر مانو (روپوت جي ڪهاڻي)،
هنديءَ ۾ سنڌي کي ٻال گيت (سنڌيءَ جي ۳۳ ڪوان
جي ٻال ڪوٽائن جو هندي ترجمو).

نالو : صاحب خان ميراني

ولد : بهادر علي

ادبي نالو : سوره ميراني

جنم : 08.04.1975

جنم هنڌ : ڳوٺ ڪپڙو، تعلقو

رتوديرو، ضلعو لاڙڪاڻو.

حال اندرسي : غريب آباد محلہ

نئون ديرو، تعلقو رتوديرو.

تعليم : M.A سنڌي

ڪرت : اسٽنٽ سب انسپيڪٽر آف سنڌ پوليس

ان ڇپيل ڪتاب

قدرتيءَ جا رکوالا (ٻارن لاءِ ناول) 1990 ع

سائر سلس ڪجن (شاعري) 2021 ع

بره منجهارا بوند (شاعري) 2022 ع

صاحب ديوان سنڌي شاعر (تحقيق) ان مڪمل

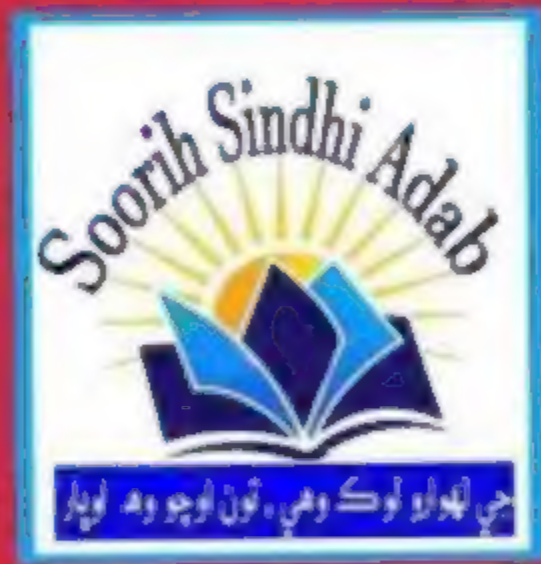
موبائيل نمبر : 3919786 – 0344

0300 – 3404488

اي ميل : sahibkhanmirani0@gmail.com

سوره سنڌي ادب

صاحب خان سوره ميرائي

Cell No: 0344 3919786

0300 3404488